

חליפת מכתבים
בין ר' משה חאגיז
ור' שמשון מורפורגו
בענין נחמיה חיון וסיעתו

(חציג - חעיד)

הועתק מכתב-ידו של ר' שמשון מורפורג

ע"י ישעיהו זָנָה

המכתבים האלה שאנו מפרסמים כאן מתחילים בייב כסלו תע"ד וחותרים
בחדש שבט תע"ה; הם חלים איפוא בעצם תקפו של הפולמוס שבין החכם צבי ור'
משה חאגיז מצד אחד, ונחמיה חיון וביה"ד הספרדי שבאמסטרדם מצד השני.
בתחלת שנת תע"ד קבלה המלחמה בין שני הצדדים צורה אישית חריפה למאד:
כל הנסיונות של פשרה והשכנת שלום עלו בתהו, ושתי המחנות משתמשות בנשק
היחידי שהיה אז בידי הרבנים: התרם וכתבי פלסטר, שכמעט כולם בשנת תע"ד
נתפרסמו. אמנם תיכף בהתחלה נוטה כף הנצחון כלפי ר' משה חאגיז, כי ידע למשוך
את רוב הרבנים על צדו, אבל המלחמה בתקופתה הראשונה גומרת בתבוסתם של
שני בעלי הדין: זה גולה וזה גולה. הח"צ ורמ"ח מוכרזים הם מטעם הממשלה
לעזוב את אמסטרדם, ופונים מתחלה ללונדון, כי יודע הוא חאגיז, שרק הספרדים
העשירים והקרובים להם קורבת בשר ורוח שבלונדון, ויכלו לעשות רושם על
פרנסי אמסטרדם האצילים, המביטים בבוז על האשכנזים והשדרי"ם שמא". וגם
חיון מוכרח היה לעזוב את אמסטרדם, ולפנות לקושטא ולירושלים, ממקום שנפתחה
הרעה בשבילו. וכאן המקום להעיר, שכל כתבי קורות הפולמוס של חיון אינם
יודעים כלום על שהותו של רמ"ח בלונדון בשנת תע"ה, ומספרים שרמ"ח כשעזב
את אמסטרדם הלך לאלטונה, בעוד שממכתביו יוצא ברור שרמ"ח הלך מאמסטרדם
ישר ללונדון, חליפת המכתבים המתחילה בין אנקונה ואמסטרדם מסתיימת בין
אנקונה ולונדון, בתקופת אנקונה—אמסטרדם עבר בחדש ימים בערך בין הכתיבה
והמסירה של כל מכתב — מכתבו של רמ"ח מי"ב כסלו תע"ד הגיע למורפורגו בט'
טבת שבאותה השנה— בתקופת אנקונה לונדון יש שעבר יותר מחדשים בין הכתיבה
והמסירה. המכתבים הגיעו איפוא למקומם המיועד באחור גדול, ומוזה נולדו מצבים
מיוחדים. כמעט תמיד כשהגיע לידו של חאגיז מכתב ממורפורגו, כבר הספיק זה
האחרון לשנות בינתים את דעתו ולשלוח מכתב אחר לחאגיז. ובזה אני יכולים
לראות את ההבדל בין קביעותו של חאגיז והסוסו של מורפורגו. מכתביו של חאגיז
מהיום חטיבה אחת, שוים הם מתחלתם ועד סופם. לעומת זאת מכתביו של מורפורגו
מלאים הפתעות; יש ואתה חושב שעומד הוא בשתי רגליו במחנה חאגיז, והנה באה
רוח קלה מצד שכנגדו, איזה קול קרא, וכבר הוא זו ממקומה, עד שבאה הוורתו
של חאגיז להשיבו לעמדתו הראשונה, דוקא באותו ההסוס והמבוכה שבמכתביו
של מורפורגו אנו מוצאים ענין, כי הם מגלים לנו את מלחמתו הפנימית של מורפורגו
המלוח את המלחמה החיצונית, ומצד אחר הם גם מראים לנו את כחי הגדול של
חאגיז בעשיית נפשות ובגיוס הנחשלים לאמץ את לבם למלחמה.

II

המכתבים כתובים בסגנון חביב על בני הזמן ההוא, אשר לעתים תכופות יאפיל בגבוב מליצות על העובדות. ועל כן חשבנו לזכון להוציא את ה"תוך" מקליפת המליצה.

איזה יחסים שררו בין חאגיו ומורפורגו קודם לחליפות המכתבים? מתוך מכתבו הרביעי של מורפורגו אנו למדים, "שלפני עשר שנים — ז"א בשנת תס"ד — הכיר את חאגיו פנים אל פנים, ו"מאז", הוא אומר במכתבו הראשון, "לא זזה אהבתי ויראתי... יראת הרוממות". איפוא הכיר מורפורגו את חאגיו? מתוך מהלך המכתבים נראה שחאגיו לא ידע את ר' יוסף פיאמיטה, חותנו של מורפורגו, פנים אל פנים, ובודאי שלא עבר דרך אנקונה בשהותו באיטליה. ההשערה המתקבלת על הלב היא, שהודמנו יחד בויניציאה. ובאמת אנו מוצאים את חאגיו מדפיס בשנת תס"ב בויניציאה אצל וינדראמין את הספר, "הלכות קטנות" לאביו ובאותה השנה עצמה מדפיס מורפורגו באותו הדפוס עצמו בויניציאה את פירושו, "עץ הדעת" לסי' בחינת עולם, בעילום שם. בסוף שנת תס"ד כותב חאגיו למורפורגו מויניציאה: "הלא מאז ראתה עיני חזר טהר תמונתך משכתיני חסד עפ"י מדותיו החשובות ושהכלוהישר... ומסיים: ...המושביך תוך מורשי לבבו ומשתוקק לחברתך פה ויניציאה..." (שמש צדקה, חיו"ד סימן כ.). הדין נותן, שבתחלת שנת תס"ב נודמן מורפורגו לויניציאה לרגל עסקו עם המדפיס וינדראמין, ואז נהנה חאגיו מחברתו. תיכף בפגישה הראשונה בודאי שבא לידי בטיי הלך הרוח המשותף שביניהם והוא התגדדותם לתעותי הקבלה. שכן חאגיו נלחם בלי הרף בתעותי המקובלים השבתאיים, ומורפורגו הרי חזר והדפיס בהקדמתו לספרו, "עץ הדעת" את השיר, "הקבלה תתן קולח" של יעקב פראנסיש נגד הקבלה, שעורר בזמנו דעש גדול והתקפה עצומה נגד המשורר. אולם מצד אחר גם ההבדל שבין חאגיו ומורפורגו במוג רוחם היה די בולט: הראשון, קשה כארו, לוחם קנאי, שאינו יודע לותר מפני דרכי השלום; והשני — רך כקנה, המנענע את ראשו לכל גל וגל שעובד עליו, מבלי להרגיז מי שהוא ממנוחתו. מכאן הרושם של "יראת הרוממות" שאצל מורפורגו כלפי חאגיו, והבלטת "מדותיו החשובות" של מורפורגו אצל חאגיו.

וראה זה פלא: חאגיו שעשה את תורתו קבע, נתון הוא לשנויים ביחסו האישי למורפורגו; כפעם בפעם הוא מתיר את קשר הידידות, ונחוצה דחיפה מצדו של מורפורגו לתדשו, ואילו מורפורגו, הרך והגמיש, ביחסו האישי לחאגיו הוא נשאר בקביעותו. וטעמו של דבר, מורפורגו, שהתפעל, "מאומץ רוחו" של חאגיו, שעורר בקרבו, "יראת הרוממות", יכול היה ביתר עוז להתפלא על אומץ רוחו של חאגיו עכשו בזמן מלחמה. מה שאין כן חאגיו. הוא אמנם כיבד את מורפורגו בשל "הנימוסיות" שבו — מדותיו החשובות, שאמנם מעלה יתרה הן בשעת שלום, אבל לא בשעת חירום, ועל כן אחז חאגיו ביחסו למורפורגו את הכלל, "כבדהו וחשדהו", כלל הטובע את חותמו על כל מכתביו.

(מכתבו הראשון של חאגיו מ"ב כסלו תע"ב).

חאגיו וחיון עברו בתור שדרים, — האחרון אולי שדיר מוויף — ארצות שונות, והיתה להם הזדמנות לבא בנייעה עם הרבה רבנים, וכששדה המלחמה ביניהם עבר גבולות אמשטרדם, ביקש כל אחד מהם, כמובן, לנצל את קשרי הידידות שרכש לו בשנות הנדוד לזכותו. ואם אנו רואים שחאגיו לא פנה תיכף ישר אל מורפורגו, כי אם אחר שקיבל מר"י בריאל הסכמתו של מורפורגו לכתב החרם וגם כתבי חיון, כמו שיוצא מתוך מכתבו הראשון של חאגיו, סימן הוא שהיחסים שבין מורפורגו וחאגיו שמשנת תס"ב נתרופפו, ובאמת אנו מוצאים את מורפורגו קובל במכתבו הראשון על חאגיו „שכתב שנה ושלוש לו, ותשובתו נשארה מעל“, ובודאי שהסיק מזה המסקנה, שאיו טינה בלבו של חאגיו עליו. ועל כן כשבריאלי, שידע את עמדתו של מורפורגו, פנה אליו להשתתף במלחמה נגד חיון וכתביו ולהמנות על סיעת חאגיו, היסס מלפנות ישר אל זה האחרון, ושלה מקודם את הסכמתו לבריאל, תיכף לקבלת ההסכמה מיהר בריאל, מידעו את מצבו הקשה של חאגיו באמש' להמציאה לו. — גדולה היתה שמחתו של חאגיו לראות את מורפורגו, שמפני איזה טעמים כמוסים התרחק ממנו, נאסף אל מחנהו, וגם מבטיח להושיט לו עזרתו של חמיו ר' יוסף פיאמיטה, זה המקובל מותיקי תלמידיו של ר' משה זכות, שכנראה רגנו אחריה שתומך הוא בחיון, שכן נדפסה הסכמתו על ספרו, ופיאמיטה טרם הכחישה, כמו שעשו חכמי ויניציאה. וגם חיון בודאי התפאר בפיאמיטה שעמד על צדו, שכן בתחלת תשרי פנה חיון לפיאמיטה בכתב „וזרו להיות מכורתי בריתו להצילו מן הקמים נגדו“. ופתאום, רואה חאגיו שפיאמיטה נספח אל תומכיו, ואנו יכולים להאמין לו „שאורו עיניו ושמת לבר“ במכתבו של מורפורגו לבריאל „וביותר על מה שהבטיח לו בשם ר' יוסף פיאמיטה“. אולם שמחתו לא היתה שלמה. קודם כל, הרגיש את אשמתו כלפי מורפורגו, שלא היה לבו שלם עמו, ומחליט לפתוח בשלום, ולצאת מן המבוכה הפנימית במליצות חמות, הבאות למלאות את הריקנות שברגשו, ולהבטיח לו „בדברים המסורים ללב אין בינינו לא קנאה ולא שנאה ולא תחרות“ — סימן מובהק לחשד טינה. שנית, מכיר הוא חאגיו את אפיים של רבני איטליה בכלל ושל מורפורגו ופיאמיטה בפרט. שיש בהם הרבה ממדת החסד, עד שלפעמים נראית כאדישות בעיני חאגיו, וחשש שלא ינסו מן המערכה ברגע המכריע. ועל כן משתדל הוא להכות את הברזל בעודו חם, ומזרו איפוא את פיאמיטה „שעשה רושם גדול בכתבתו“, „וירעיש העולם בתוכחתו“... „להבהיל את עין ההמוני“. כוננו גלויה. רוצה הוא שיפסיקו את כל הקשרים הקושרים אותם להצד שכנגד, ושיהפכו את מלחמת הדעות למלחמה אישית. כי יודע הוא חאגיו, שכשמורפורגו ופיאמיטה יעשו מעשיהם ברעש ובהמוני, לא ישא להם חיון פנים ויתגפל עליהם באופן גס, כשם שרתגפל על ר' נפתלי כהן, ואז לא יוכלו לעזוב את מערכת המלחמה. לסגור את הדלת בפני השלום עם חיון — היתה סיסמתו של חאגיו.

כשכתב חאגיו את המכתב הראשון ידע שמתנגדיו מכינים התקפה מורכבת ומסוכנה למאו. מצד אחד מתקיף חיון את חאגיו וסיעתו. באופן גס ומרוד להם כמדתם, ומצד השני מעמידים ביה"ד של הספרדים פנים של רודפי שלום. אין ברצונם, כביכול, להתקיף את מי שהוא, אלא להעמיד הדברים על אמתתם, להגיד „קשט אמרי אמת“. הם אמנם מוכים את ספרי חיון, אבל זה רק דרך אגב, עיקר התקפתם קימת בהצעת המעשה, שעל פיה עשו כל מה שביכלתם לסדר את הענין במדה דרך-ארץ הע"י הסכם הדדי, ורק קשיות ערפם של תח"צ ורמ"ח, ושנאתם האישית לחיון שמו לגל כל עמלם. חאגיו צפה מראש, שבוה יגעו בתגימה היותר דקה של פיאמיטה ומורפורגו ושל שאר רבני איטליה ויקלעו אל המטרה — ולפיכך משתדל הוא להרוס את גשר השלום.

(מכתבו הראשון של מורפורגו מט' טבת תע"ב)

מורפורגו טרם הספיק לקבל את המכתב הראשון של חאגיו וכבר מיהר לקיים את הבטחתו ושלח חיש לחאגיו מכתבו של פיאמיטה וגם ספרי חיון והסכמתו. המכתב הזה נדפס בספר „חבר לה“, ומורפורגו לא ראה צורך בדבר להעתיקו. סגנון רחוק הוא „מלהרעיש עולמות“ ומלסגור הדלת בפני השלום, כמו שרצה חאגיו. שהרי כונתם של פיאמיטה ושל מורפורגו היתה לקרב ולא לדחק. — כשקיבל מורפורגו את מכתבו הראשון של חאגיו נתעררו בו אותן התרגשות שהרגיש חאגיו בקבלת מכתבו של מורפורגו. הוא אמנם שמח למאו, ומביע הוא את שמחתו ממש בלשונו של חאגיו: „אורו עיני ולבי יגיל בקרבי...“, אבל גם אצלו לא היתה השמחה שלימה, מפני שראה שמכתבו של פיאמיטה ביחד עם הסכמתו, אינו ממלא דרישתו של חאגיו, ועל כן הוא משתדל לעקור מלבו של חאגיו את החשד, שעמד בקשרי ידידות עם חיון ושאינו רוצה להפסיקם. ותוך כדי דיבור הוא מודיעו, שחיון „מדי עברו באקונה מצא לו חברים מקשיבים“, אבל פיאמיטה ומורפורגו מעולם לא נמנו עליהם, כי אם „שנאו אותו על חלומותיו, חזיונותיו ושקריו“. לא משא-פנים לחיון מניע אותם לקראת שלום, כי אם תועלת הענין דורשת להחניק את התנועה, שלא תהא בוקעת, ומלבד זה מרמו מורפורגו על הסכנה הצפויה להם בממשלת האפיפיור לערוך מלחמה בתורתו של חיון, שיסודות נוצריים חדרו לתוכה, „ויש מקום למלשינים להלשיין“.

IV

(מכתבו הב' של מורפורגו — כ"ז טבת תע"ב)

עד כמה היטיב חאגיו להבין לרוחו של מורפורגו ועד כמה צדקו פסקוקיו בקביעות דעתו של זה, אנו רואים מן המכתב השני שערך מורפורגו לחאגיו, „נפל פני... נבהלת מראות“ הוא עומד ומכריז, ובשל מה? בשל „קול הקורא“, „קשט אמרי אמת“ של ביה"ד של הספרדים שהגיע לידו. מתחיל הוא באופן שאת כבודם

של הח"צ וחאגיו הוא טובע, אבל דרך אגב הוא חוזר על כל האשמות שטימלו ביה"ד על הח"צ וחאגיו, ומדגיש את התפלאותו על הח"צ שדחה את מתנגדיו בשתי ידים. ולהוסיף את מבוכתו עוד באה דעת הקהל באיטליה, שבכלל היתה נוטה, כנראה, אחרי חיון, ומה גם לאחר „שהתפשטה המגילה הזאת בכל מדינה ומדינה“, „כולם שוים לחייב את מתנגדי חיון“, ולו היה לכה"פ ספרו של חיון בידו, כדי שיוכל להוכח ולהוכיח לאחרים שהצדק עם חאגיו, אבל את הספר אין להשיג אפילו בדמים יקרים, כמובן, שבתנאים כאלה לא לבד שלא חשב מורפורגו למלאות דרישתו של חאגיו, אלא שבעומק לבו אולי גם התחרט על שהכניס את ראשו במחלוקת זו. ואם במכתבו הראשון הוא מתחטט לפני חאגיו על שלא יצא למלחמה, כעת הוא מביע את דעתו בתוקף ועוז: „יהיה איך שיהיה, הוא מסכם את דבריו, „על משמרתי אעמודה לרדוף שלום ולבקשהו“.

התפשטותו של קוה"ק „קושט אמרי אמת“ באיטליה לאחר שלשה שבועות להדפסתו, הוא מפעל-תעמולה יוצא מן הכלל, אם ניתן על דעתנו שמכתבי חאגיו נשארו בדרך כחדש ימים, וכאן לאחר שלשה שבועות הספיקו להתפשט באיטליה ולהשפיע על דעת הקהל. אין זאת אלא שהגבירים הפרנסיים הספרדיים שבאמשטרדם יכלו למצוא אמצעי הובלה יותר מהירים.

(מכתבו השני של חאגיו — ג' שבט תע"ד)

בו בזמן ש„קול הקורא“ כבר עשה את שלו באיטליה הוא בא גם לידו של חאגיו, שלא היה יכול לצייר לעצמו את השנוי שחל בינתיים בנפשו של מורפורגו, והוא עורך לו מכתב כדי להקדים רפואה למכה, לפי דעתו. הוא מזורו ל„מלחמת חובה“ ושאל יתן לבו להתרופים והגידופים, של חיון וסיעתו, כי התשובה היחידה על כל הבזיונות צריכה להיות, שפיאמיטה יתאחד עם בריאל ועם שאר הקהלות שבאיטליה „לארר ולקלל אינהו וכל אביורייהו, המחברם והמחזיקים בידיהם“, וחאגיו מעמיד למופת את התנהגותו של ר' נפתלי כ"ץ, כשם שהוא משתדל להסיר את כתב ההסכמה שנדפסה בשמו על ספרו של חיון ע"י השתדלותו „באספת הועד הגדול של פולוניא“ כך חובתו של פיאמיטה להסיר את מכתב הסכמתו ע"י אספת כל רבני איטליה „לבער ע"ז זו מארצנו“. סופו של המכתב הוא מזמור שיר על הקנאה והמלחמה. יודע הוא חאגיו, שמורפורגו דרכו בכך לתאפיל על הדברים בצעצועי מליצה, וע"כ הוא מבקש מהם „שיבאו דבריהם דרך קצרה, לשון מקרא צח ומצוחצח“, ולא בהפוכים הלציים עמוקים שהמה כחידות, וחותם בשבחם של מורפורגו ופיאמיטה שהגדילו ויגדילו לעשות לקנאת ה' צבאות, בסי', ולא יחרץ כלב לשונו“. כנראה, דימה חאגיו לראות את מורפורגו ופיאמיטה נמשכים בורם הקנאה והמלחמה. אולם טרם הספיק לשלוח את מכתבו, והנה הגיע לידו מכתבו הראשון של מורפורגו וראה עד היכן הרחיק ללכת בדמיונו, והוא משפיל את קולו ומבקש בלשון גא ממורפורגו ופיאמיטה „שיחוסו על כבוד התורה ואל ישפילו עצמם לקרות לשלוס“, וכי הנסיון הוכיח „שמן היום שהרב בריאל קרא להם

לשלוש. עשו לו כל הבוינות שעשו. וכדי לאמץ את לבו הרפה מודיע לו חאגיו שההצלחה מאירה לו פנים, „שא' מן הדיינים של ביה"ד של הספרדים נסוג אחור“, ושהשררה גורה על האשכנזים להשיב את הח"צ למקומו באמשרדם.

(מכתב ג' של מורפורגו — ג' אדר תע"ד).

אם מכתבו הראשון של מורפורגו לא הפיק רצונו של חאגיו, כמו שאנו רואים מתוך ההוספה למכתבו השני, נדמה לו שניתקו כל החוטים שבינו ובין מורפורגו. הוא מזרוו „שלא לקרא להם לשלוש“, והלה משיב לו תשובה שלילית מוחלטת: „יהיה איך שיהיה על משמרתו אעמודה לרדוף שלום...“. בין עמדתו הוא ועמדתו החדשה של פייאמיטה אין שום מעבר לפי דעתו. ולא מצא עצה אחרת כי אם לעבור בשתיקה על המכתב הזה ולשפוך את לבו לפני בריאל בקובלנא על רפיון רחוק של מורפורגו. אולם חאגיו, שנתון בידיעת נפש האדם יוצאת מן הכלל טעה הפעם: מדד את מורפורגו במדתו הוא וסבר שמכיון שהכריז „על משמרתו אעמודה“ שום דבר שבעולם לא יזוז אותו מעמדתו, לא חש, שבשעה שהוא קרא את המכתב השני של מורפורגו, הוא כבר עזב את משמרתו ויענה במכתבו לדרישותיו של חאגיו: „עורך תהלות... לאיש עורך מלחמה“ וקוצף על רוב רבני איטליה שאינם באים לעזרת ה' ומשתמטים מלהשתתף במלחמה נגד חיון.

מהו הדבר שהביא את השנוי הפתאומי הזה בנפשו של מורפורגו? ודאי, שהרבה פעל מכתבו של חאגיו, אבל עוד יותר, כנראה, פעל כתב הפלסטר של חיון „הצד צבי“, מה שביה"ד שבאמשרדם בנה ב„קרחט אמרי אמת“ הרס חיון בהתנפלותו הגסה לא לבד על הח"צ וחאגיו, כי אם גם על מורו בריאל. שאינו מגדל זקנו, ושלא נשא אשה, וכדומה. מורפורגו שנמנע מלתת גון אישי להפולמוס, ראה את הצד שמנגד פורץ את הגדר הזה, וזה דוחף אותו כלו במחנהו של חאגיו, ומסגל לעצמו את לשונו. אמנם „אין הוא תוהה על הראשונות“, כי הוא „יצא את ידי תובתו“ אבל „אם יתנו כתף סוררת“ מוכן ומוזמן הוא להשמיץ את קולו „להכרית כל רשעי ארץ, והיו לקללה בקרב עמים“. ולא מצא חתימה טובה למכתבו זה מהפלת „ולמלשינים אל תהי תקוה וכל המינים כרגע יאבדו“.

(מכתב ד' של מורפורגו — י' ניסן תע"ד)

כחדש ימים לאחר המכתב האחרון, כשמורפורגו חשב שתיקן כבר את המעות שעות במכתבו מכ"ז טבת, מודיע לו בריאל המתוך בינו ובין חאגיו, התלוננתו של זה האחרון על רפיין רוחו, שהיא במכתבו מכ"ז טבת. והנה מורפורגו עורך מכתב רביעי, שבו הוא חוזר על הדברים שבמכתבו הקודם, ומשתדל ביחוד לגולל מעצמו את האשמה של „פוסח על שתי הסעיפים“, של „היך ולא ורפיא בידיה“ בנוגע לעיקר תורתו של חיון וספריו. וע"כ הוא מדיגש ביחוד את התנגדותו לחיון מראשית הופעתו באיטליה. אנו יודעים מתוך המכתב הראשון,

שעלה בידו של חיון לרכוש לו נפשות באנקונה, ומכתבינו מפיץ אור על שטת התעמולה של חיון. את ספרו „רוא דיחודא“ וכתביו מסר בחשאי למתי קודו שהאמינו בדבריו כאלו הם דברי נבואה, והסתירום מפני מתנגדיו, שעליהם נמנה גם מורפורגו, ורק במקרה בא לידו הספר „רוא דיחודא“ לאחר נסיעתו של חיון מאנקונה, ותיכף הכיר את כפירותיו, והתוכח עם חסידי חיון, ועלה בידו להוציא הספרים מבית גנויהם ולשרפם באש. כל ההסוס שבפעולתו וביחוד כו של חמיו פיאמיטה הוא רק ביחס לאיליון, שקוו לפעול אצלו שימשוך את ידו מלחמוך בחיון, אבל כאשר ראו שתשובתו נתאחרה מלבוא, הצטרפו עם בריאל וחתמו את מכתבו של זה נגד חיון והמחזיקים בו.

(מכתב ג' של חאגיו — כ"ז אייר תע"ב).

שני המכתבים האלה, שבמדה ידועה היה בהם כדי להמחיק את מדת-הדין שעורר המכתב מכ"ז טבת, לא הגיעו, כנראה, לידו של חאגיו, מפני שבינתיים היה מוכרח לצאת מאמשטרדם ולבקש לו מנוס ארעי בלונדון. הפולמוס טרם בא לידי גמר, וחאגיו לא היה יכול לתור על עזרתם של מורפורגו ופיאמיטה, ועל כן אנו רואים אותו משיב על מכתבו של מורפורגו מכ"ז טבת לאחר ארבעה חודשים. אין אנו יודעים בברור את המניע שהניע את חאגיו לשוב ולקשור את קשר הידידות שנפסק ע"י מכתבו של מורפורגו, אבל אנו יכולים לשער, שההתקפה החדשה והחריפה של חיון נגדו בקונטרס „מודעא רבה“, הכריעה אותם לשלוח למורפורגו את כתבי ההגנה, דפים בודדים מספרו שבר פושעים, כדי לגולל מעצמו כל האשמות שטפל עליו חיון, וכמתכן, מוכרח היה להשיב על מכתבו. ואנו יכולים כמורכ לשער, שחאגיו ידע, שבינתיים לא שקט בריאל, שעליו „הניח את ראשו“, להסיר את הרעל שהכניס הקונטרס „קשט אמרי אמת“ בדעת הקהל באיטליה בכלל ובדעתו של מורפורגו בפרט.

בגלוי לב כותב חאגיו למורפורגו, שאמנם קיבל את מכתבו מכ"ז טבת בזמנו, אבל לא השיב לה מפני שחשש „שלא יבא לידי טעות“ מכיון שבא לידי כעס, ועיכ לא מצא עצה אחרת אלא לפנות לבריאל, ולשלוח לו כתבים להשיב על קשט אמרי אמת“. על בריאל הוטל איפוא התפקיד הקשה להראות לרבני איטליה את שקרותיו של ה„קשט אמרי אמת“: מבריאל בודאי ידע חאגיו את המצב באיטליה, והוא קיבל על רבני איטליה „שלא עשו כחוב המוטל עליהם“, ונשאו פנים לאיליון, חוץ מהרב מקסאלי, ר' אברהם סגרי, מבריאל בודאי ידע חאגיו, שבעיקר קשה להניע את רבני איטליה לפגוע בכבודו של איליון, ועיכ מרגיש הוא שהנצחון על חיון תלוי דוקה בחוסר משא פנים לאיליון, כי אם לא כן „כל טרחם לשוא“.

חאגיו מזרו את מורפורגו ופיאמיטה שיתאחדו עם בריאל ור' אברהם סגרי מקסאלי, שני הרבנים האיטלקים שהראו אומץ-רוח מיוחד, שתדללו לשתף את ליורנו, שערכה מרובה, מפני, שהם ג"כ פורטוגיסי כמותם, ומלבד זה יפה כחם

של חכמי ליוורנו, ר' יוסף אירגאס ואליעזר הכהן, שהם עשירים ודעתם תקיפה. בסוף הוא מודיעו, שמן הקונטרס „מודעא רבה“ לא היה יכול להשיג אלא טופס א', וע"כ אינו שחלו לו, ואמנם בטוח הוא שבאיטליה יפיצו את הקונטרס, ועל כן הוא מצרף למכתבו דפים אחדים המכילים „תשובה להמודעא רבה“. כמו ששיערנו כל עיקרו של המכתב לא בא אלא בשביל לצרף אליו כתבי התגנה שלו. מתנצל הוא על חוסר סדר במכתבו, כי הוא גמצא כאן — בלונדון — „באושפיא, ואינו יודע אם ישנה כאן או לא“.

(מכתב חמישי של מורפורגו — כ"ו תמוז תע"ד)

מצפוניו של מורפורגו היה קר כשקיבל מכתבו של חאג'י, והוא עונה מיד, שבשתי אגרותיו הקודמות כבר „שינה את את טעמו“ וחזר בו ממכתבו שבכ"ז טבת, וחזר ושונה את כל מעשיו נגד כתבי חיון, וגם הצטרף כבר להחרם הכללי של בריאל, אבל עדיין משתמט הוא מלצאת במלחמה גלויה נגד איליון באמתלא, שאם לא יועילו כתבי איזמיר וקושטה — ז"א מרכז השבתאים — מה יועילו החרמים של רבני איטליה, שמכריזים עליהם שאין להם יד בקבלה, אמנם שלא בצדק, לדעתו של מורפורגו, שכן פיאמיטה „בקי בהם ובשמותיהם ולו עשר יד בהכמה זו ויודע שרשן ועיקרן של כפירות אלו שהדפים החיון“, והוא הולך ומגלה סוד, „שגם ממנו לא נעלמו רוב סברותיהם כי הכיר בהם שנשתמדו בשאלוניקי וכמעט שנתגדל עמהם“.

נפשו היפה של מורפורגו סולדת למראה כתבי הפולמוס המתרבים, ועל כן כששמע שהרב סגרי מקסאלי מתכוון להתוכח עמהם במרטים, שיתן מקום להמתנגדים להשיב, הוא מיעצו לכבוש את נבואתה ולסלק אתו ידו מן הענין. הדרך הישירה בענין זה, לדעתו, היא דרך הרבנים שבוניציאה ושבליורנו, שהכריזו בכיתה"כ שלהם חרמים והגדויים נגד הספרים, נגד מחבריהם, המאמינים בסברותיהם והמתחזקים בידיהם, ומוסיף מורפורגו ליעץ לחאג'י שיפרסם בכרך א' כל הסתבים שנכתבו נגד ס פ ר י ח י ו ן עם הסכמתם של רבני אשכנז, פולין, טורקיא ואיטליא, ויפזרו אתן בכל קהלות ישראל.. „ודי לנו בזה לדורות הבאים שלא יכשלו עוד באמנות האלו“.

וכאילו חש מורפורגו, שבהסיתו דעתו מאיליון ובהדגישו את ס פ ר י חיון ו א מ נ ו ת י ו לא יצא ידי חובתו כלפי חאג'י, הוא מוסיף להודיע שאין כונתו ח"ו לסלק את ידיו מן המחלוקת, ואדרבה רוצה הוא לדעת הלך הענין, „כי עד שלא ישתקע הדבר לגמרי לבו דואג חרד“, ו.אם שאר הקהלות יבחרו לכתוב לאמשרדרם, גם אנו, הוא מבטיח לחאג'י, לא נסוג אחר, כי ת"ל אין אנו מן העוצמים עיניהם מראות ברע... כי הלא משנאי ה' שנשא. ידע נא חאג'י, שגם לשנא הם יודעים,

(מכתב ד' של חאגיו — תחלת חשוון תע"ה)

למרות כל השתדלותו של מורפורגו להפוך את רצונו של חאגיו, לא עלה הדבר בידו. נטיתו של מורפורגו להחניק את הפולמוס, לבלי לתת פומבי לדבר, התנגדה למוגו החם של חאגיו, ששאף למלחמת דו־קרב, ורצה להכריח את הצד שכנגד שיראה את פרצופו האמיתי. חאגיו כאילו מעלים עין מכל התאמצותיו של מורפורגו למלאות את דרישותיו, ומבליט דוקא את ההבדלים הדקים שביניהם. מורפורגו ברח מפני גילוי הכפירות של חיון, וחאגיו מכריז: „מי יתן והיה וכל כפירותיו שכתב היו מגולות לעיני הזמון“. גם עצתו של מורפורגו לסגרי שיסלק את ידיה מחבור ספר פולמוס נגד חיון אינה מוצאת חן בעיניו, וגוזר עליו „שיזרו לסגרי שיגמור הדבר ואל ישיב ידו אחור“. והוא מראה על ה ח ו ב ה המוטלת על הרבנים, והוא להחרים את חיון בקהלתם (הלא זאת עצתו של מורפורגו!) ולשרוף את כל כתביו לעיני „בני כל קהלתו“. מה שעשו, אומר חאגיו, רק בליורנו, ושאר הקק"י (ואנקונה בכלל!) הסתפקו רק בכתיבה — אעפ"י שמורפורגו מעיד ששרף הרבה מספרי חיון. „בינתים, מוסיף חאגיו, יבוא גם החרם נ ג ד ב ה ז ד ש ב א מ ש ר ד ס מפולין ומטורקיא“, ואז „חובה על רבני איטליא לקיים ולאשר" — מה שמורפורגו בעצמו הבטיח לעשות—.

וכדי להמתיק את המרירות שבמכתבו, הוא מצרף דפים אחדים מכתבי הפולמוס וגם הכתבים נגד המודעא רבה, שביקש ממנו מורפורגו שכנראה לא היה חפשי ממחלת הביבליופיליה. וגם מסיים הוא בשבחו של פיאמיטה: „על מתיקות כתיבתו שהיא ערבה לפני בהסכמת הגזרה הכללית של המר"ב נר"ו שבאותו מועט החזיק את המרובה“.

(מכתב ששי של מורפורגו — שבט תע"ה)

„מדותי החשובות“ של מורפורגו באות לידי ביטוי מלא במכתבו האחרון. בנגוד גמור לחאגיו המאפיל על „ההן“ ומבליט את הלארי, עובד מורפורגו בשתיקה על כל מה שיש בו משום להפריד בינו ובין חאגיו, ואינו אלא מנענע ראשו לגל דרישותיו. הכריזו על ספרי חיון, הוא מודיע, בבית הכנסת; אספו את כל הדוא דיהודא, ודנו אותם לקבורה. ואם לא קיימו את דרישת השריפה בפרהסיא, הטעם הוא משום אימת החקירה. ולא עוד אלא שהשתדל לבטל את המנהג שנהגו הרבה בעירו לזמר את פיוטיו של חיון, כאשר יקבל מכתבים מחו"ל, יכריז אדותם בביהכ"נ בשבתא דריגלא. חושב הוא מורפורגו שכבר מילא בזה את כל דרישותיו של חאגיו, ושואל: „מה עלי לעשות עוד ולא עשיתי“. אבל הוא מרגיע את חאגיו, שמוכן הוא לעשות עוד יותר מזה, אם רק ידרשה ממנו בלי שום משא־פנים „כי כך חובתנו וכך יפה לנו“. ודאי שלא היינו מחכים לתשובה כלי־כך עדינה מצדו של מורפורגו, וכשאנו מבקשים טעם לדבר, הרי אנו מוצאים אותו בפראזה אחת שבמכתבו: והוא „שלבנו יודע מרת נפשו (של חאגיו)“, וז"א הבין לרוחו שנרדף הוא על צוארו, ואין אדם נתפס על צערו. וע"כ חפס מורפורגו לעודד את רוחו

ולעורר בלבו רגשי ידידות יותר עמקים, ועלתה בידו במקצת. עמדה לו לחאגיו גם החולשה הכיבליופילית. בכתבי הפלסתר שהמציא חאגיו למורפורגו, קנה את לבו, וכמעט החצי מן המכתב האחרון אינו עוסק אלא בדרישת ספרים; מבקש הוא מחאגיו, שישלח לו כל הספרים שנדפסו ושידפסו בענין זה „שלמים וגמורים“ כדי שאקרא אותם ברבים... ואח"כ אניחם בבית ספרי למשמרת לדורות הבאים, וגם את הספר „מטה“ הוא מבקש ממנו שימציא לו.

כל כונתנו היתה כאן למסור את חוכן המכתבים וההתמתחות שבין חאגיו ומורפורגו הבאה לרגל כל אחד מהם; על הפרטים ההסטוריים כשלעצמם נדבר בקצור נמרץ בהערות.

רודוס, שבט תרצ"ז.

בעה"י, ייד כסלו תע"ד לפ"ק

רב סיני ורבא, עוקר הרים ואבא, רבא דעמיה ומדברנא דאומתיה, החכם השלם הדיין המצוין אלופי לראש כמה"ר שמשון מזרפודגו גר"ה, יהיה שלום. אם ימלאו העבים גשם המריבות והאיבות, על הארץ יריקו¹, יציקו מי המרים המארררי המה מי מריבה להפר האהבה בין אחים, הנה לשלך כמונו כמהו דברים המסוריי ללב, אין בינינו לא קנאה ולא שנאה לא תחרות ואני תמיד שאלתי בשלמא רבא ע"י אחי וראש הרב הכולל מר גיסי מהר"ד מנשה חפץ² גר"ה, כי חפצתי שלומו מיום דעתי אותו, ע"כ באתי להקדים פניו בשתי שדות אלו להודיעו, כי אותיות ידו הקדושה על העליונה שכתב מר על ענין המתועב חויה חיון וספריו ספרי המירס³, קבלתי ע"י הגאון מהר"ד יהודה בריאל גר"ה, ארו עיני ולבי שמח כי מצאתי ראיתי את, שאהבה נפשי, הן כמה שכתב מעכ"ת ועל הכל מה שנודד תדב⁴) בשם הרב הגדול האב"ד ר"מ ור"מ מו"ח מוהר"ר יוסף פיאמיטה גר"ה שהגה גם הוא יבא על החתום כפי המוטל עליו לחובה, כי זה ימים של צער שהייתי מצטער עליו, איך לא היה מקדש ש"ש ברבים כשם שעשו גאוני ארץ שבארצות אשכנז ופולין, שבאו על החתום בהסכמתם על הספר המקולל הזה, ולכן נכנסו בעובי הקורה כדחוי, לכן יהיו דברי אלה כמוכיר למעל⁵ אדוני, שהרב מר חמיו הנז' צריך שיעשה רושם גדול בכתיבתו, וירעיש העולם בתוכחתו על עון זה שהכשילם התועב הזה ודימה אותם, ויצרף כל בי עשרה מרבנן קדישי שבקהלתו, ויחרים ויגדה ויקנום, בתורת עכ"ם ששחיתתן גבלה ומגעזן ביין שלנו יעשה יין נסך! ולכל הגוטים אחרי ספרי מתועב זה והמתחזקים בידו, וידין הס' לשרפת אש, ואת מחברו מובדל מקהל הגולה⁶, ושיבאו כלם על החתום כדי להבהיל אהו עין התגיון שאינו מתרצה ברוב בנין כ"א ברוב בנין ומנין, ולמען ה' ולכבוד

(1) עדה"כ קהלת י"א, ג'.

(2) מנשה בן יעקב חפץ רב בוירונה, כחלת דמאה הי"ח, ר' משה חאניו לא נשא אחותו, שכן כדיואן של יצחק פאציפיקו (כת"י של הקהלה שבפירארה) נמצא שיר זהב לנשואי ר' משה חאניו עם וינטוריה בת אש ר חפץ, ולא בת יעקב. אפשר שאשר חפץ היה אחיו של מנשה, וזה האחרון נשא בת אחיו אשר, וכאופן כזה היה גיסו של חאניו.

(3) ידים ס"ד, ו"ספרי מינים, 4=שהבטיח.

(4) יועל הסטר נזר אני כליון הרוך

(5) השוה מכתבו של בריאל (עניני ש"ץ 127): יועל הסטר נזר אני כליון הרוך

ושרפה... והמחבר וטיעו רחמיהו... יבדלו מקהל הגולה.

תורתו יעשה זאת, כי כבודו יתרבה בעולם ע"י כבוד שמים שיתרבה על ידו. ולע"ע שהס' המקולל הזה נמצא בידי הגאון בריאל, ונתקיימו הדברים שנאמרו עליו מפי השמועה והראיה, לא צריך התרשלות כל עיקר וצריך לבא אל תכלית אחרות שיעשו כל רבני איטליה אגודה אחת, ויזדרו זה לזה באופן שאחדותם יעשה רושם לתקן את קלקול המי' הודוני, אשר רבים שתו ולעו, כדי שלא ישתו התלמידים הבאים, גדיים וטלאים, וקלי הרעת השמחים ללא דבר, לא לזרות ולא להבר, האומרים אמור מקדש ה' כוננו ידיו וירושלים הבנויה, וצום הרביעי וצום החמישי יהיה להם בצנעה לישון ולשמחה, ומברכים על הארץ ועל המזון ועל המחיה, ועוד כאלה רבות אשר ידם נטויה, ועוד נאצות גדולות כאמור אשר אין להעלות בכתב העומד. לו חכמו ישכילו לא תהא שמיעה גדולה מראיה, כי ברבים פשתה הצרעת הזה, ולמען לא תעשינה ידיהם תושיה, חובה היא על כל חכמי הרור להסיר המכשלה הזאת בכח התורה, ולהיותי מובטח ממעלתו כה יעשה וכה יוסיף ובפרט ע"י זירון מעלת אנזני לא אאריך עוד בדברים, כי ידעתי עמם חכמה עצה ותושיה. וידעו ודאי להסיר הרביה אבות נויקין, ולקנא את קנאת ה' צבאות ולהדריך את ההמון בדרך ישרה ולא ילכו בדרך ציה, כי כל באיהם לא ישובו לא ישיגו ארחות חיים, ואני תפלה לשוכן מעונה, והיה ממצדיקי הרבים, ויאריך יתמיד יעמיד שלות הצלחת תורתם כנפשם הרמה, גם חסידה בשמיס, ונפש אחת אחזה בעבותות אהבתם נאה דורש שלומם וטובתם מתוי קידה למעכ"ת.

נאם משה זעירא דירושלים תוב"ב,

בן לא"א הגאון המפורסם בעל עץ חיים פי' הש"ס

ונכד להגאון הקדוש מהר"ם גאלנטי זצוק"ל.

זאת תשובתי אליו:

חכם חרשים, מגזע ישישים, אלי תרשישים, אל ה' נגשים, צדיקים חסידים וקדושים, כלם אנשים, אלופים וראשים, זה משה האיש קנאי בן קנאי, [נכנס] לפנים לפני, מוכתר בכתר תורה ומלכות שמים וכתר ש"ט עולה, עולה תמימה היא העולה, עולה על כל ברכה ותהלה, לשם ולתפארת ולגדולה, ספרא רבא דישראל, המאיר לארץ ולדדים, בחבוריו וספריו ככוכבים מזהירים, היה התייר הגדול, מעוז ומגדול, הרב המפורסם כליל החכמות והמדות, מדובר בו נכבדות, כמהר"ר משה חאגיז גר"ו, מאיר ומהיר בעיר אמשטרדם יע"א. מלך שהשלום שלו, יפרוש סוכת שלי' על אהלו, אכ"ר.

(1) אבות פ"א, י"א. (2) ירמיה ס"ד, י"א.

(3) זכריה פ"ה, י"ט. כידוע הפכו השבתאים את ט' באב ליום טוב.

(4) ר"ה כ"ה ע"ב. (5) הלצה במקום יארבעה אבות נויקין.

(6) משלי ס"ב, י"ט. (7) ירמיה ח', ו', ומוטב על נפשם הרמה, שהיא גם

ששו בני מעי אורו עיני ולכי יגיל בקרבי בראותי אגרת. מוכרת מעכ"ת אשר אהבת עולם אהבתיו בחבה יתרה נודעת לו משנים שעברו כשוכיתי להתחבר בסיעת מרחמוהי, ולהקביל פניו הטהורות, ואף כי כתבתי שנית ושלשתי למעכ"ת ותשובתו הרמתה לא הגיעני, לא זזה אהבתי ויראתי אותו, יראת הרוממות והכבוד, מלבי לב תמים, כאשר העדתי והגדתי באגרותי אשר כתבתי זה שבועים והפקדתייה כיד שליש לשלחה אל הרופא כמ"ד מרדכי מפאנו יצ"ו, כדי שיהיה עד מסירה בעדי, ואולי לע"ע כבר קבלה ממנו, ואם לא מידו יבקשנה. ועל ענין הסי' הידוע לא אאריך אפי ולא אוסיף לאסוף, לאפס, כי כבר גיליתי דעתו פעם ושתיים, וחזרהי על הדברות הראשונות בתתימתי והסכמתי אל הדין הארוך, מוסף ערוך, שכתב וחתם איש תם וישר, הטפסר והשר, ר"מ ור"מ מריח נר"ו אשר האריך למעניתו ברוב חכמתו ובקיאותו, והוריע והשמיע והזהיר לכל גלות ישראל על התורה ועל העבודה ויראת האל. ואף שהמחבר חייא חייזן ורזו בכתב חתום בשמו זה שלש חדשים להיות לו מעיר לעזור לתמכו ולסעדו, ולהיות מכורתי בריתו להצילו מן הקמים נגדו, לא שת לבו לדבריו ולא ענה כסיל כאילתו. ואנחנו לא באנו באוכלסא ולא יצאנו בכנופיא לצעוק בייא בייא, כי כוננתו ורצוננו להועיל ולא להזיק לקרב ולא לרחק אילי תמחה אבן הטועים ותמצא האבדה⁽¹⁾, והפורשים מדרכי צבור יתנו לב לשוב, ובדעת החונן לאדם דעת ישפטו וידעו כי בחרו מות מחיים, ופרשו רשת ליד מעגל⁽²⁾ לצודד נפשות אביונים נקיים, אחינו בני ישראל מאמינים בני מאמינים, ואם היינו רוצים לחלוק עליהם ברבים במספר ולא במשקל, ידיע להוי למר כי לא פסקה ולא תפסוק בע"ה ישיבה מבינינו, ורבים אשר אתנו פה היום חברים מקשיבים לקול ה' בהודת קדש גבורי כח במלחמתה של תורה. האמנם חשבנו למשפט שלא להרבות צבאנו לצאת להלחם בשפעת קלגסים בעלי תריסי⁽³⁾, כי דברינו עם בעלי ידיעה שוקלים הכמות והאיכות ולא סופרים המספר והמנין, ולנער בעד נבער מדעת, לא יועילו הדברים ולא יזיקו, כי טח מראות עיניו מהשכיל לבו לא ידע ולא יבין בחשכה יתהלך⁽⁴⁾, ואין ריבוי אחר ריבוי אלא למעט. מובטח אני בחסדי האל ב"ה שלע"ע מגלת ספר מריח נר"ו כבר הגיע להתם, וממנה יראה ויעשה דוגמא לדורות שלא יחתם על שום ס' מימיו, ובמכ"ש על ספרי המחבר ההוא, כי מדבריו ניכר לאיש נכר ומוזר מידי עברו פה, ואף כי לא הראה ספריו למריח נר"ו וטינת לבו לא הגיד לו, בשמעו הדברים הורים אשר דבר בגאה וגאון ודרך רע עם חברי מקשיבים לקלו⁽⁵⁾, וידענו נאמנה כי שקר ענה, ויספנו לשנא אותו על חלומותיו ועל דבריו⁽⁶⁾, מראותיו וחזיוניו שקריו

ה ס י ד ה ב ש מ י ם . (1) עפ"י הכרייחא בב"מ כ"ה, ע"ב, והמשנה תענית פ"ג, ח'.

(2) תהלים ק"מ, ו. (3) עפ"י שופטים ט', כ"ט, ומשנה סוטה פ"ח, א'.

(4) עפ"י ישעיה מ"ד, י"ח, תהלים פ"ב, ה'.

(5) שה"ש ח', י"ג.

(6) בראשית ל"ג, ח'.

פתיוני, וכוביו. עכ"ז כונתנו לקרוא אל עורכי המלחמה לשלום, אולי יתגו כבוד לאלקי ישראל ויגנוזו הספר הוא, ויודיעו לכל קהל הגולה שלא עלה על לבם מעולם לחלוק על המון ישראל, ולא לסתור מאסדות הדת האלקית ועקריה ולא שרש משרשיה, כי כמותו כמותם מאמינים יחוד ה' האמיתי ההשגחה הכללית והפרטית לעלה העלות סבת הסבות ב"ה, שכר ועונש לנוצרי בריחו ועדותיו לעשותם, ולא ללמדם בלבד, ולמפירי חוק ונותקי מאסרות התורה והעבודה. אולי תשקוטנה המריבות והמבוכות ותאלמנה שפתי שקר ולשון מדברת גדולות בחלול ש"ש ותורתו הקדושה והתמימה, ואם לא ישמעו ולא ישימו על לב, דמם בראשם ואנחנו נקיים, כי מה יש לנו עוד לעשות בעת ובעונה האת שיד המלכות תקיפה עלינו ולא עצרנו כח דכל דאלים גבר. יד המערער על העליונה ויד המקיים ומעמיד התורה ויסודותיה על התחתונה, כי המלכות נהפכה למינות ולמלשינים תהי תקוה להשמיד ולהאביד⁽¹⁾ ועוד יום נטויה, ידענו גם אננו ידענו שרבו כמו רבה הבונים במה לעצמם ובהדרי משכנים עבדים עבודה שהיא זרה לנו, ומוסיפים וגורעים ודורשים דרשות של דופי, ככונת הקדמות אשר בנו מלבם, לב חורש מחשבות און ושמיים ביום אידני⁽²⁾, ויבדלה מקהל ה' צרעת נושנת היא וצרכת מכות אש שחורה, אש זרה שהקריבו החטאים האלה בנפשותם, התועים אחרי המשיח המדומה הידוע, ואנחנו לא נדע מה נעשה אם פיהם ולבם של אלה אינם שוים, ליבייהו לפומייהו לא גלי, ותוכם אינם כבדם, נוטים ברבים אחרי רבים, עושים כמעשיהם, ועונים אמן אחר ברכתיהם, ובינם ליבנים הפוכים ללענה משפט, ועושים מה שלבם חפץ, מתנכרים אלינו וגונבים דעת הבדיות, צפעונים צבועים עושים מעשה זמרי ומבקים שכר כפחנס. וזכרני המריבות והקטטות שהיו זה שנים⁽³⁾ בירושלים חוב"ב, ויצא נגדם כמרי' נצח קרבא הגאון הגדול כמה"א יצחקי נר"ה, ויקללם בשם וירדפם עד חרמה, ויסע, מור ה' ויחנו בקהלות⁽⁴⁾ ויסיפו עוד לחטוא ולא שבו מדרךם הרעה, ומן החמס אשר בכפיהם. א"כ איפוא על ראשי ומנהיגי הקהלות, חכמי יהוד ודורשי די בכל אתר ואתר, לעמוד על מצפה לגדוד נדר ולעמוד בפרץ שלא תעבור הדליקה, וטומאה רצוצה כזו לא תבקע ותעל צחנתה, ופשה לא תפשה הצרעת בבגדי צ"ה ולא במדרש לפרושים⁽⁵⁾, וכל חכמי עיר ועיר מקום אשר דבר המלך מלכו של עולם מגיע יקהלו ויעמדו על נפשם⁽⁶⁾ ונפש צאן מרעיתם ושלחו מן המחנה כל צרוע וכל טמא לנפש⁽⁷⁾, מסיתים ומדיחים, משחיתים ומחבלים בהבליהם ושקריהם כרם ה' צבאות בית ישראל, וכלנר נבכה את השרפה⁽⁸⁾, שרפת

(1) על הזיונותיו ושקרו מספר לנו ר' נחלי כ"ץ במכתבו (עניני ש"ץ 124):
 שהיה אומר שמורדי את המרכבה להורו. שיש בידו אגרת מאליהו הנביא שע"י הוא יוכל
 לבדוא עולמות וכדומה. (2) ע"י סוף סוטה ותפלה ולמלשינים.
 (3) כלה ביום תענית ט"ב. (4) הכונה על שנת תס"ח. (5) במדבר י' ל"ג, ל"ג, כ"ב.
 (6) הלצה במקום מדרס ופרושים. (7) עפ"י אסתר ח' י"א וי"ז.
 (8) במדבר ה' ב'. (9) ויקרא י', ר'.

נשמה וגוף קיימי) נשמות נשמות ונפשות נפוצות. הסכלים האלה הבונים חרבות למו ומעמיקים להם שוחה עמוקה בשאול ואבדון. ולפני בעל הרחמים נשפוך שיחנו, יחוס וירחם על שארית עדתו וצאן ידה ויטע בלבם ובלכות הטועי מדרכיו אהבתו ויראתו, לעבדו שכס א' ולשמור משמרתו. ומריח נר"ו ואני חתנו נוצר בריתו נתפלל לאל העונה בעת צרה יעזור ויגן וימלט ויושיע מעכ"ת מכל לחמיו הלוחמים וצוררים אותו, יכריע קמיו תחתיו ויסירם למשמעתו, ישים על עקב בשתם וילחכו עפר רגלי אדמתו, ימים על ימי מלך יוסיף ויאריך ימים על ממלכתו, יפיץ החוצה כמקודם מעיינות חכמתו, יבנה יכונן וינשא למעלה למעלה כסא כבודו ותוראתו, ישמרהו ינצרהו ויעמידהו על קו שלימותו ובריאותו כרצונו וחפצו ותשקתו וכחשק נפש דורש שלומו וטובתו, ומצפה דבר המלך ודמו, וכבוד תשובתו, משתחוה מרחוק לעומתו, הצעיר שמ"י כותב חותם פה אנקונה תשעה ימים לחדש טבת שנתו וסדר יוד"ץ אזי"ך יד"ץ בעור"ך אויב"ך לפ"ק (=תע"ב).

III

עוד כתב שני ממני להרב חאגיז נר"ו.

יתיב וגריס באורייתא תדירא דגלי' ליה מטמרא ? ומסתרא, רזא יקרא, בר אוריין ובר אבהן, גדול שמו מרבן, כמהר"ר משה חאגיז נר"ו, יהל כוזהר הדקיע ברוב עוז ושלום אכ"ר.

נפלו פני, נבהלו רעיוני, חלחלה אתזה מתני, נעויתי משמוע, נבהלתי מראותי) מגילה מגוללה, אף נבהלה, נדפסה באתריה דמר, ובאו על החתום בשמותם ותולדותם אותם שחתמו מעשה ב"ד הראשון, שיצא טבעו בעולם בפרשת משפטים ומס' מכות פרושים, שנתחבטו בדין ס' החייון הידוע. ומלבד שזה הטילו מום בקדשים ה"ה הגאון מהר"ר צבי ומעכ"ת, באמרם שלא על הס' חלקו אלא על המחבר משנאתם אותו שנאה תקועה בלבם, הוסיפו עוד להביא דבתם רעה, שהוסיפו וגרעו ודרשו בלשון הספר, ודרשונו לגנאי על לא דבר, כי כל דבריו אמת וצדק ובפרט ענין המאמין בהנהו תלת קשרי שאף אם יחסא ואשם לא יחשוב יי' לו עון, כפה מלא ענו ואמרו לא הי' ולא גברא'ך, לא יראה ולא ימצא, כתוב

(1) מנהדין נ"א ע"ב. (2) ישעיה כ"א ג'.

(3) הכונה על הקונטרס יקושט אמרי אמת' שנדפס בשנת תע"ד וחור ונדפס

בעניני ש"ך 128-136, בטעות כותב המו"ל שנדפס באמשי בשנת תע"ג.

(4) השוה קמ"א: יוכל הק"ק ה' הבירו כי בשנאתם על המחבר עשו כל זאת וכן

נראה לכל אשר יש לו עינים כראשו שלא נתגלע הריב מתחלה על הספר רק על המחבר" (130).

(5) השוה קא"א: עוד כתב הרב הנו'.. וז"ל ומה יענו בזה שכתב אף אם יעבור

על כל החורחה... ואין לו חטא ועון... אחי"י שמעו עד היכן הרברים מגיעים... ובאמת

ובאמונה ולא היו דברים מעולם" (133).

זאת זכרון בספר. עוד העידו על הגאון הגדול מוהר"ר דוד אופנהיים מפי כתבו, שדן זרמי מהר"ר צבי ודעמי' כחרמו של ים כל עוד שלא יעמדו למשפט עם המחבר ושמעו מה בפיו, ושכך כתבו לקהלות אשכנז ופולין, ועוד כהנה וכהנה). ואחריו הכביר ששלחו פעם אחר פעם אנשים של צורה לקרוא מהר"ר צבי גר"ו שיתרצה לבוא גם הוא בתוך הבאים לברר וללבן את האמת פה אל פה. להוציא דין אמת לאמתו לאהבת האמת והשלום, ונעשה סרבן באותה שעה ולא אבה שמעו, ושגם מע' פרנסי' האשכנזי' יצ"ו חזרו ושלחו פעמים לקרוא אליו לשלום וימאן להתנחם ולא קיבל תנחומין ולא שת לבו גם לזאתי' ודין גרמא דנוקי' (לפי ספורם) שנשמעו הדברים למלכות ונפק מיניה חורבא. לזאת יחרד לבכי ויתר ממקומו. (אם כנים הדברים) כי מה לו להרב צבי להחזיק במחלוקת בחלול ש"ש ותולדותי הקדושה, אם המה יצאו לקראתו לסתור דינם כדי לחזור ולעין כלם כא' טענות המזכים והמחייבים לגמור דין הס' עפ"י האמת במשפט שלום, ולמה דחאם בשתי ידים להוסיף על חרון אף ה' מצה ומריבה, לתת ורבי בידם להלחם עד חרמה. אם היה ספק בידי לדבר על לבם וללחש באזנם מומי הס' ושקרו. ואולי היו גם הם מורים לדבריו ומיני' ומנהון הנה מתקלט. עילאה באהבה ואחזה שלום ודעות. צד לי מאד על הדבר הזה כי אחרי התפשט המגלה הזאת הנו' בכל מדינה ומדינה, ונשמעו הדברים לע"ה, העיוו פניהם לדבר קשות ומלעיבים במלאכי אלקים, ובחיים דבריהם, באומרים חזו הנהו מרבנן דקא מרתחו לא אורייתא הוא דקא מרתחא להו אלא זדון, לבם השיאם, ורקב עצמות קנאה, קנאה, סופרים, מהם אומרים שלעו הוציאו על החיון ועל ספרו לא בדעת ולא בהשכל, ומהם אומרים ששקר ענה בו מקצתו ככלו, ומהם מלעיגים על דברי החולקים, וכלם שוים לחובה חובא ואטלולא. זאת ועוד שהגד תוגד לי מפי מגידי אמת שהחיון הדפיס עוד ספר אחר שמו הצד צי"ת, כשמו כן הוא, כי ציד בפיה, כשזה קם זה גופל, כשזה גופל זה קם. זה תופס וזה נתפס וחזרו' חלילה, הבאחרית הימים כלם נאחזים במצודה רעה חרופים וגדופים ונאצות גדולות. אההו אדוני, עד מתי יחרף צר הלנצח תאכל חרבז אם

1) השוה קא"א: יאמנם כתבים אחרים באו מהגאון הרב הגד' (דוד אופנהיים)... ובהם כותב מרדוח על אשר עשה רב האשכנזים נגד דבריו. וכתב שלא יחושו כלל על החרמים וכו'. כי כלם הם כחרמו של ים כל עוד שלא יעמדו למשפט עם המחבר וישמעו מה בפיו ושכך כתב לכל קהלות אשכנז ופולין' (130 1134).

2) השוה קא"א: 'התכנימו לרעת א' לשלוח ב' ת"ה... אבל רב האשכנזים... אם גם מעלתו יתכבד להמצא עמהם לשאת ולתת ולהחוכח עד שיתברר באמת... ושלחו עוד הב' ת"ח הג"ל לאמר... שגם עליו לחוש על כבוד שמים וללכת אצלם לשאת ולתת ברבר... לכן הוסיפו הב"ד לשלוח הב' ת"ח פעם שלישיית לומר לו שאינו מן הראוי להתחוכך בכחב... וע"כ יגריל חסדו לבא עמהם לברר האמת פה אל פה' (134).

3) השוה קא"א: 'או פרנסי ק"ק אשכנזים נחזעו ע"ו ושלחו ב' נאמני הקיק אצי הרב... שיתרצה ללכת אצלם... והוא דחה שלוחיהם... (שם).

ב"ד הספרדי רודפים אחר השלום והאמת. למה לא נבקשהו גם אנו כלנו כא' חברים להחזיר עטרת תפארת התורה ליושנהו למה נתן כתף סודרת לבלתי שמוע אל תחנתם ואל תפלתם? ואם המה אומרים בפיהם לכו נא ונכתח לפני ב"ד חשוב ודבר עם הספר, או יחדו למשפט נקרבה ונדעה דבר מי יקום. למה לא נאבה ולא נשמעו ולמה השליכם הרב צבי גר"ו מעל פניו באמת להם למה באתם. או, לכו אצל הרבנים שנדו והחרימו מחבר הספר והמעמידו, אני לא ראיתי את הסי' ההוא ואם היה אפשר הייתי משתדל בכל כחי להביאו אצלי אפילו בדמים יקרים, כדי לסכור פי דוברי שקר האומרים בפני ההמון שלא טוב עשינו לדון עפ"י ע"א נוגע בדבר מבלי ראות בדדישה וחקירה דברי המחבר ככתבם וכלשונם, ובפרט בעת ובעונה הזאת שב"ד הספרדים חזרו והעידו שלא נמצא בס' הנוא שום דבר מהדברים שעליהם דנהו לשריפה. יהיה איך שיהי, על משמרתו אעמדה לרדוף שלום ולבקשהו בכל מאמצי כחנן, ולעשות עד שידינו מגעת, כדי להשקט המריבות והמכוכות ותלונות בני ישראל, אשר המה מלינים על חכמי הדור שמעטו כבוד שמים וכבודם, ועוד ידם נטויה לחרף ולגדף. לכו, לדבר הזה יסלח לי אדוי אם שניתי ושלשתי באגרותי כי אהבתי שלות והדרת מעכ"ת וכל הנלוים עמו והנמשכים אחריו לקללה השורה. י"ד מלפני ארון השלוי' שיטע בלבנו אהבתו ויראתו, וישים בינינו אהבה ואהה שלום ורעות, ולמעכ"ת ולכל כורתי בריהו, יעלה מעלה מעלה על במתי ההצלחות ומחמדות העתים, כאשר עם לבבי לב נשבר ונדכה נאנח על השמועה כי באה, הצעיר שמ"י כותב וחותם פה אנקונה למש"ק כ"ז טבת שנת וסדר וברטנ"ו ס ג"ס אות"י לפ"ק.

כתב שני ששלח אלי מהר"ר חאגיז גר"ו

אמר אוהב ארדוף אשיג שלום רב, ישע יקר, לאהובי נאמני עצום ורב טוב לבית ישראל... החכם השלם הדיין המצויין כולל כל חכמה ומדע כמהר"ר שמשון מורפורגו גר"ו יאיר ויורח יציץ ופרח נסיו ממני הצעיר ח"מ נאמן באהבת תורתו שלך שלוי' עד בלי ירח.

טרדות המלחמה. מלחמת חובה, שאנו עוסקים בה באהבה רבה, ומאן דתני אהבת עולם⁽²⁾ לא משתבש, כאשר כך הוא חובתנו וכך הוא נאות לנו לאהבה את ה' אליקינו בכל לבבנו ובכל נפשנו ובכל מאורנו, ועכשו שבא לידינו אם לא נקיימהו⁽³⁾ וחטאנו לאלהינו, ואבדנו את נפשנו ונפשות כמה מישראל הסמוכים על דעתו, דין גרמא כי סגר המדבר עלינו⁽⁴⁾, ולא אוכל לצאת ולבוא ולהשיב לאדר כאשר עם לבבנו על מכתביו הבהירי ותוקף גזרת מלך ממלכי רבנן הוא הרב

(1) השוה קא"א: אך הרב הנ"י דחה אותם באמרו: ימרוצ באו אלי ילכו אל

מהרי" בריאל ומהר"ן כ"ץ... שהם החרימו על הדבר...

(2) ע"י ברכות י"א, ע"ב. (3) ע"י ברכות ס"א, ע"ב.

(4) הלצה עפ"י הכתוב שמוח י"ו, ג'.

הגדול באון ישראל מרוח סיו ר' יוסף להבה¹ גר'ו אשר האירו עינינו ובאו לעזרתנו כיד ה' הטובה עליהם, הוא ברחמיו שלם שלם שכרם הטוב על כל הטובה אשר עשו לעיני כל ישראל. ואם אמרתי להתחיל ספר אלה הדברים מפרשת אלה מסעי, סבתם ותכליתם ואת כל המאורע, כאשר עשה אדני בלשונו לשון הזהב, יתארך הספור ות' פירקי הוורק בקצור נמרץ אומר לאדוני כי למן היום שבאתי כארץ הוואת לא שלותי מרגזות אנשי דמים ומרמה, ולא שקפתי מכמה מיני רדיפות שרבים קמים עלי על דבר אמת וענות צדק, שלא נשאתי להם פנים ומוכחנא להו במילי דשמיא, גם את הכל סכלתי כראוי למי שרוצה לזכות א"ע בהיותו מוכה לרבים, ולהציל הנפשות השקועות בין מצולות העולם, יס סוער בסערות חימן הדר והימן, אף עתה כי בא רוגזו של עובר זה, שאינו לא מזה ולא בן מזה, הוא הכופר מין אפיקורס נזמיא חייא חיון, שמו יעקר מן העולם ועד העולם, נלאיתי נשוא מרוב שאון בעיר, צרות האחרונות משכחות את הראשונות, חילול ה' וחילול תורתו וחילול לומדיה האמתיים, כאשר עיני כל רואה ראה יראה בספרן של רשעים איבה מסותרת מסודרת, צלמות ולא סדרים, סדרי השך ומחשיך ובא מארץ מרחקים, ראש פתנים שאינו נושא פנים, יינו יין חנינים דבלע פושקנצא זיבורא ועקרבא עקרב בצפון², צפוני טמוני חול, חולין הוא לו, חוזר חלילה על חללי בת עמי, בודק בתועבות ירושלים אשר עיני יי אלקינו בה, יקשות ידבר על חסידי עליין, ודרך כלל ופרט נוטל עטרה של זית בראשו ובקניו מצופי זהב³ מבית ומבחוץ חוצה, לו שקול ישקל כעסי והותי בטאונים ישאו יחד מחול ימים יכבד⁴ על כן דברי לעו כי חצי שדי עמדי לירות במסתרים סתר עליון על המכסה שנאה במשאון ומגלה דעתו בקהל ועדה מישראל, כי מה שאמר נבל בלבו וספריו אין אלקים⁵ שאין זה מגד לתורתנו, מה שדי כי נעבדנו ומה נועיל כי נפגע⁶ בו בתפילותו אליו, מאחר שאין לו חפץ ורצון וידיעה, ודיעה זו ודאי היא גרועה יותר ויותר מאותם שאמרו עזב ה' את הארץ, וכל תכליתם אינה אלא להגשים את האצילות, באופן שמה שהוטע כח אמונת אותו המפורסם במה שתארוהו לבן אלוקי יצדק לפי דרכם ואופן קבלה זו שקבלו מעזא ועזאל, להיות המשיח המדומה שלהם הוא השי"ע, מסית ומדיח, והיה יכול לעשות מה שעשה הן בעסק ההמרה והיתר העריות שזה כ"ז שנה מ"מ⁷ ברו והו בשאלוניקי, מאמיני כפירות זה ועשו ולא הצליחו כ"א זה הרשע איליון שבא לארצות הללו למקום שלא היו מכירים אותו, ונתעטף בטלית שאולה לפי שעה שהיתה משחקת לו, וכשראה עצמו שזכמי ורבני הדור היי הניתוהו לפסוע על ראשי עם קדש ולהחמנות פרנס על הצבור,

(1) מיאמיטה.

(2) עפ"י ב"ב עיר, ע"ב ע"ו י"ב, ע"ב, ברכות ל"ג ע"א; פסחים צ"ד ע"ב.

(3) עפ"י משנה בכוריים פ"ג, ג'. (4) איוב, ו' ב'. (5) חזקוני, י"ג, ב'.

(6) איוב כ"א, י"ט.

(7) = מעלה פטה = בקירוב, והכונה על שנת חמ"ו. השמר שאירע בשנה הו מכת

עכשו שבא ספר זה לידו השתדל בכח ואל וצירף עמו אותם שלא ראו מאורות מימיהם לביה, שיעידו שלא מצאו בו דבר מנגד לתורתנו. והנה אנחנו והביד הגדול של ק"ק ספדימ והגאונים מהר"ר נפתלי וכו' ומהר"ר בריאל וכו' ורבני ירושלים מעידים ודנים עפ"י הראיה שהוא מלא כפירות ומינות, למי יאמינו לעדות מי שאומר ראיתי ובוא ואראה או לאלו שלא ראו ולא יראו? ולא די שלא אותנו קראו באותו פרק קודם גמר דין שלהם לאמר מדוע ככה עשיתם להוציא לעז על ספר זה, אלא שבקשט אמרי שקר זה שהדפיסו בכלל הרשע והזיוף שעשו השמיטו את הדבר הזה, שאני הלכתי לבית הועד שלהם פעם ושתיים ואמרתי להם יתנו לנו א' מהספרים שבידם. או יתנו רשות לאיזה א' מהם שיבא אצלנו או נלך אצלו להתבונן בו פעם שנית, ויעמידונו על נכון טעמי דבריהם ואנו נעמידם על נכון דברינו, והננו הננו נכונים להודות על האמת כי אליה כל מגמת פנינו: ושבאותו פרק הייתי גנע אליהם ונופל על רגליהם כדי להשקיש ריב ומדון, ⁽¹⁾ אמנם שידעו נאמנה שאחרי שהם יגמרו את הדין כפי רצונם, גם אנו לא נחשוך עצמנו מלהוכיח ולגלות דעתינו בכל העולם, ולהזעיק את כל ישראל להקהל ולעמוד על נפשם ואמונתם ויהדותם. וזאת התורה אשר היא לנו מורשה מאורשה, והם בזדון לבם במקום שהיה להם להשיב לי על עקר זה, המחווה בשוא ותפל בקרן זוית, ותתחילו בדברי תרעומת ודברים של מה בכך, כי הרשע איליון אמר אעלה על במתי עב, אדמה לחיון ⁽²⁾ ומי יורידני ארץ, כי אלו הבעלי כסינ שאני מושך עמי וממשכן אותם עכשו שידו לדברי, ולא יתמקחו עיניהם ביוכח עם הצד המנגד. הם יהיו מעמידים אותי על כני, ומפני כבודם יקיימו את גזרותם אף שבעיניהם יהיו רואים שהוא נגד אלקים ואנשים ⁽³⁾, כאשר הנסיון הוכיח ובא האות והמופת שהצליח מעשה שטן זה, עד שהגיע בפני אוהיע ויהי רודפים אותנו כתרופה אל הספר, וכאשר תליי רבים מבני ישראל אשר אתנו מאשר אתם לעבוד את ה' מאחבה ומיראה, ויש מבני הקהילה עצמה שיודיעו לרבים איך נהיה מתלוקת זה ומהותו, ויוכיח לעיניהם כי כל דברי השבעה רועים אלו הבל הם ואין בהם מועיל, וכל דבריהם מתחלתם ועד סופם שקר וכזב לא אאריך. ונספיק בזה להודיע למערכת אל ישים אל לבו עלי, כי לא אירא ולא אחת מהמיית סוסי מרכבותיהם ורובי נכסיה' ולא פחות מכל הבזיונות שעשו ושהם עושים, כי מובטחים אנחנו במי שיתבע עלבוננו ועלבון תורתו הוא יתבע עלבוננו ויפרע לנו מצרינו. אמנם על

(1) ככה מספר חאגוזי בתשובתו לקה"ק Risposta del Manifesto : וק"מ האיש משה על רגליו והטיל עצמו על זרועותיו... ובפה מלא אמר לו: צדיק אתה ממני. נעניתי מחול לך, ובכלל במכתב זה אנו מוצאים הרבה משפטים שהם כמעט מלה במלה מתשובתו, ואחרים נכנסו אח"כ לספרו ישבר מושעים.

(2) עפ"י ישעיה י"ד. י"ד.

(3) נמוק הכבוד מודגש ביחוד אצל עמדין במגלת ספר (הוצ' כהנא, עמ' 32): יבאומר להם... אף על מי שאין הדין כך השעה צריכה לכך לחטות על כבודם וכבוד קהלתם שלא לקבל עליהם גזרת הספק של רב האשכנזים.

עיקר המעשה. על רבנן קדישא די בכל אתר ואתר, היושבים על מלאת האמת והצדק, נשליך יחנונו, יקומו ימשכו מגן¹ ויבאו באגודה אחת להקים דגל התורה כחורה, כדי שיעמדו ההמון באמונת אבותינו הקדושים כמו שקבלנוה, ולא יתחדשו הגזרות בקבלות מזהמות שמקרוב באו פריצים וחללו את הקדשים, וזה החלם לעשות ולהוציא כלי מכווער זה למעשהו,² ואם העלם יעלימו את העין בפעם הזאת, ידעו נאמנה כי לא לרצון יהיה להם לפני ה' ואנו את נפשנו הצלנו ונציל מיד הרובים³ הללו כיד ה' הטובה עלינו. אך ורק אינו דומה מרובים העושים את המצוה למועטים, וכל שהיה אסורה,⁴ חובה עלינו בטרם יבינו סירותיכם אשר כמו חרון יסערים היית, יחרסם ולא יבנם,⁵ ובטחתי בקנאתו של הגאון מר חמיו היי כי לו משפט הבכורה, לפי שהעלה את שמו בהסכמה כאשר הטופס אשלח תוך זאת אות באות, למען לא יקרא שמו על ספר נתעב כזה, לבא בעצה אחת עם זקני ארץ שבקבלתו ושבשאר הקהלות הסמוכות לו והרחוקות. ויעורר אותם יבאו דוקא באגודה אחת עם מופת הדור הרב המופלא מהרריי בריאל וכו', שיהודה עלה חחלה, ונתעלה בעיני אלקי' ואדם באבירות לב שנמצא בו, לארר ולקלל ספרן של רשעים אינהו וכל אביזרייהו היולדם והמחברם והמחזיקים בהם,⁶ כאשר כן עשו רבני צ"ק ירושלים תוביב בשנת תס"ח על ספר זה עצמו⁷ וכן במלכות מצרים וכן בקיץ איזמיר וארם צופא כאשר עיניו תחזינה מתוך טופס הכתבים שאני שולח תוך זאת, כי יש בהן די והותר להחזיק לבכם של רבני איטליה, לצאת לקראת נשק ולהלחם מלחמות ה', כמוני כמוהם יד כל ישראל שזה להנקם מאיביי קנאת ה' צבאות תעשה זאת, ימהרו יחושו מעשיהם⁸. ועתה באתי לחלות פני מעכ"ת יראה כתבי זה להגאון מר חמיו וכו' וישרוש לו סוכת שלומותי בקידה הראויה למעלתו, והלא כה דברו למען קדוש ישראל יקדש שיש ברבים וירק את חניכיו ומעכ"ת עמו כמו שעשה הגאון מוהר"ר נפתלי נר"ו, ועושה ויעשה כיד ה' הטובה עליו באספת הועד הגדול של פולונייא יע"א, ויאספו אצלם כל רבני איטליה ויבערו צ"ז זו מארצנו, כי ה' ילחם לכם ובעבור שמו הגדול לא יטוש ה' את עמו. ואשריו לדור שעדיין נמצאים בו קנאים בני קנאים שאינם נושאים פנים ויודעין כי עתידין בעלי זרוע ליטול, ולא נירא מחרפת אנוש ומגדופותם לא נחת. והגני עומד על המצפה למען דעת מה יעשה ישראל, כי חובה על כל א' וא'

1) מליצה ערה"כ ימשתו מגן ישע"י כ"א, ה'.

2) עדה"כ: יחוקאל ז', כ"ב בראשית י"א, ו' ישעיה נ"ד, ט"ו.

3) כמובן של יקבלו הרובים את תשובתם.

4) מליצה מדיני שחיטה. 5) תהלים כ"ה ה.

6) השוה מכתבו של בריאל: והגני מארר ומקלל... המחבר הספר... וככה המחזיק:

והמסערו המקיס הספר והמעמידו.

7) מכתב רבני ירושלים לאיזמיר משנת תס"ח נדפס ביעדות ישראל* (המו"ב

אמש. העה"ל). וגם כחורת הקנאות לר"י עמדין דף ל' א'.

8) ישעיה ט', י' ה' י"ט.

לעשות את שלו וכל הבא מידו, לכבוד ה' ותורתו הקדושה. לסחוט פיהם של הדוברים על צדיקו של עולם עתק ולקוץ רגליהם, ונא בבקשה ממעכ"ת יבאו דבריהם דרך קצרה ולשון מקרא לחוד צח ומצוחצח, כדי שההמון יבינו. אטנם בהפוכים הלציים עמוקים דוקא הבקיאים מרגישים כי המה כחידות. מה גם שהם מעתיקים מלהיק ללשון לעז, ואופן עומק ורוחב כתיבת מעכ"ת לא ישיג המעתיק להעתיק הדברים כהיותן, ובכן אקוד ואשתחוו למעכ"ת ותמיד תהלתם בפי כי הגדילו ויגדילו לעשות לקנאת ה' צבאות, הוא ישתכת יאריך ימיהם בטוב וכסא תורתם נכון יהיה לעולם ועד בכנים ובני בנים ישבו לכסא להם, כתאותנו שבעם, וחפץ נאמן באהבתם, נחוץ רדוף מסופרים בעיניהם, עלוב הוא משה זעירא דירושלים תוב"ב חאגיז יצ"ו. יום הששי בס' ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו. שנת למען דעת כל עמי הארץ לפי.

מה שבחשקו לדעת מהשני חלקים של הלקט שלי⁽¹⁾ יודע לאדור שמוכנים הם לפני ולפני כל מי שירצה לעשות ההוצאה בהדפסתם, כי באותן שני חלקים שהדפסתי הוצאתי ת"ת פלוריאן ולא קבלתי עדיין אפי' ת"ת פרוטות. וכל אותן שנמצאים בעולם או הם מאותם שנתתי במתנה ע"מ שלא למכור או גנובים מאת חמדפיס כאשר זה דרכם, ובכן מאחר כי דחיקא לי שעחא אקוה ברחמי ית' ישלח עזרו מקדש ומציון יסעדיני כדי להוציאם לאורה שיוודע אני בו שיהיה ודאי לנחת רוח לחכמי ודייני ישראל, מה גם כי הארכתני בו הביאור והמ"מ כפי חומר הנושאים.

אחר כתבי בא לידי כתב מעכ"ת מפי שבת והשעה דחוקה לא אוכל להאריך. זולת לחלות פני הגאון מר חמיו נר"ו ופני מעכ"ת לכבוד ה' ותורהו, יבואו על החתום עם שנים או שלשה רבנים מתקלה מהמסתופטים תחת צלא דמהמנותא ונהנים מתורת ר' יוסף הנז', בכתב הכללי אשר הכין ויסד הרב המופלא מהרריי בריאל נר"ו. כי בחתימות אלו כמעט תלוי תיקון עסק זה, לפי שאין דבריני עם מבינים בעלי ידיעה השוקלים הכמות והאיכות, הלא כה דבריני עם ועם לעז, המדברים בלעגי שפה וסופרים המספר והמנין. ובאופן זה נמצאו זה וזה יתקיימו בידני כי יהיה רוב מנין ורוב בנין, ויתבשר מעכ"ת שא' מדייני עוריאלי ששמו דוקטור מיזה החותם ששי סילק עצמו מחברת עדתו מכה השמועה הבאה להם מכתבי פולין שפחאספים יחד להחרימם ולהבדילם מעדת ישראל⁽²⁾ וכשהתחילה

(1) לקט הקמח לאו"ה ויו"ד, נדפס בשנת תס"ו באמש, לאהע"ז בהמבורג תע"א. שאלתו של מורפורגו מוסבת בודאי על הלקט שעל חו"מ שלא נדפס, ושעל המשנה שנדפס בשנת תפ"ו בוואנובקי.

(2) עמדתו של הרופא (הדוקטור) שלמה מיזה אינה ברורה למדי. בתשובתו לקול-הקורא תולה חאגיז כל הקללה עליו, שהוא הכריע את הח"צ לפרסם החרם, ואהיכ השתמש בו לרעתו, ואולם מן הידיעה הזאת, שלא מצאתיה במקום אחר, שהרד. מיזה עזב את מערכת חיון באמצע המחלוקת נראה שגם בתחלה היחה כונתי לטובה, אלא שחסר לו אומץ הלב, ולא היחה דעתו קבועה.

החבילה להתפרד יודע אני שיתפרדו כל עיקר, ובטרם כשיראו כתב כללי זה של הרב הנז' חתום מכל או רוב ישיבות או ביד שבקהלות איטלייא. גם יתבשר שהתחילו ליפול אצל בעלי השררה שגורו על האשכנזים שהגאון מוהריר צבי נר"ו יהיה להם לראש ולקצין ככתוב בתקנות וכתב הרבנות⁽¹⁾, ז"א שמתחילים לדעת כל יזופי הספרדים שהסבירו להן משא"כ האמת⁽²⁾. ונא בבקשה יחוס על כבוד התורה ואל ישטילו את עצמם לקרא להם לשלום כי אין שלום אמר ה' לרשעים ולמן היום שהרב המוטלא מהר"ב נר"ו קרא להם לשלום הקשו את ערסם ועשו כל הבזיונות שעשו. כל זה דרכם כסל למו ואין חכם ואין יועץ ככעל הנסיון ושלום למר ולתורתו.

וחת תשובתי להרב הנ"ל.

איש ערוך למלחמה. מרבה עצמה. מארבי ה' להנקמה. יודע כל תעלומה, ומבין כל נעלמה. בתבונה בדעת ובחכמה. מאיר באור תורתו קדמה וימה, ולעם עליה נותן נשמה, לשם שבו ואחלמה. עולה תמה תמימה, בעל מזימה. קרעים לובש נומה. הרב המובהק, מאיר כברק. שם ישר נכח עמו, בתלמודו ונימוקו עמו. כמהר"ר משה חאגיז נר"ו יהי' ה' אלקים עמו נס"ו.

תפוחי זהב ותהפוכי מכתב מחתם מעכ"ת הגענו כפול ומכופל במשכיות קצין⁽³⁾ חכמי ורבני איזמיר יצ"א וע"ק תובב"א, ופתח דבריהם מאיר להבין פתאים⁽⁴⁾ המאמינים לכל דבר, והגמשים אחר המוציאים והמביאים כעורים לא ראו אור וכדי ביויון וקצף גדול אני קוצף על הכובשים פניהם בקרקע⁽⁵⁾ ומניחים ראשיהם בין ברכיהם. כאלו לא ראו ולא ידעו המאורע הרע. החסיושו⁽⁶⁾ אלי ויחשו ולקול כל קורא אליהם יעמדו יחדיו לעזרת ה' בגבורים⁽⁷⁾. מקשים עצמם בכחם ודוחים בקש בלך ושוב ומחר אשיב⁽⁸⁾. הרבה יגיעות יגעתי לפתוח פה אלמים ולסכר פי דוברי שקר. ועדיין לא הגעתי לחצי חאותי. אבל מובטח אני בחסדי ה' שרוב חכמי ורבני איטליא יסכימו בחתימת ידיהם לכתב הכללי שתיקן הגאון הגדול מהררי"ב נר"ו. ועד עתה השתדלתי בכל כחי לקבץ אלי דעות ראשי הישיבות הקרובות אלינו והרחוקות. ומקצתם ככלם נגררו בתר הרוב, ואשר הם עדין אסורים משום שבות. בשב. ואל תעשה, אולי ישוכו בקום ועשה ולא יוציאו עצמם מן הכלל לכפור בעקר האחרות הנאות לגוי המיוחד המאמינים באל אחד. וכאשר יוסיפו ערי המזרח להזריח בשמש צדקתם פני תכל. כלם כאחד חבירים באטיפה אחת, ויגורו על אנשי מעמד הספרדים ושבעה עיני עדהם להודות על

(1) גם הידיעה הזאת לא מצאתי בשום מקום אחר.

(2) מה שאין כן האמת = מה שאין האמת כן = מה שאינו אמת.

(3) עדה"כ משלי כ"ה, י"א. יבמשכיות קצין" הלצה מן יבמשכיות כסף.

(4) עדה"כ תהלים ק"ט, קל. ילהבין פחאיים" הלצה במקום מבין פחאיים.

(5) ע"פ סנהדרין י"ט ע"ב.

(6) ע"פ ישעיה מ"א. א' מ"ה. י"ג שופטים ה' כ"ב.

(7) משלי ג' כ"ה.

האמת, ולסתור דבריהם ומעשיהם הראשונים והאחרונים. דברי קנטורים ומעשי תעותעים. ויתאספו אליהם כל ראשי הישיבות מדינות פולין וערי אשכנז בחרבות וברמחים נדויים וחרמים. כמדומה לי שלא ימצאו המתנגדים מקום לנוס, לא פה להשיב ולא מצח להרים ראש. כי איך יעזו פניהם נגד כל חכמי ישראל, ועל מי ינוסו לעזרה או אנה יוליכו חרפתם ויעזבו כבודם? ואם לא יאבו לשמוע יבדלו מקהל הגולה, ויעשה בהם כלה אף נבהלה אמת הדבר שמו"ח ואני עמו נגשנו בתחלה למלחמה ולפיוס כדי שיבחרו להם הדרך הישרה בשתים: שומם כבוד לאלקי ישראל ונתון תודה¹) למחזיקים בתורתו אמת ועשינו עד שידינו מגעת להמנע מבוא בדמים שלא להשחית עיר ואם בישראל ומלכם בראשם²) והנלוים אליו כי האמנו לראות בטוב ה' אם יחדלו וישמעו ולא יוסיפו בני עולה לפגוע באנשים צדיקים נקיים מקנאי קנאת ה' צבאות, כאשר זדו לעשות בכתבם ובלשוונם פעם ושתים, בשפת חלקות ומחולקת במציאות, במחלוקת שאינה לשם שמים. לא א אחד מאדוני כי בראותי קושט אמרי אמת שהדפיסו, הנה ראיתי כן תמהתי נבהלתי נחפזתי, כי לא האמנתי שהאנשים המתפארים בשם ב"ד הצדק, רועי צאן קדשים עם ה' אלה יכתבו על קרן הצבי שאין להם חלק באלהי ישראל³) אשר שנה מפיה כזבים ועד שקר⁴), ישלחו בכל ערי ישראל אגרת כזבים חקוקה בעט ברזל, ואף כי הכרתי מעצמי, דשטר שחרור שהוא שוברו עמו ומגופו נפסל ומתוכו נפגם ותברא בצדו, כי לא יאומן כי יסופר, שלא נמצא בס' שהוא המקולל מה שרבים העירו עליו מפי הראיה ומפי השמועה למדו, והם אמרו דלאו בפרוש איתמר ולאו מכללל איתמר, בפרט מה שפירש על משנת אין דורשין, עכ"ז נצטערתי בעצמי על שהרב הגדול צבי הוא לכל הארצות, לא רצה להקהיל עמהם ולעמוד על נפשם להצילם מפה מוקשים, ולכן כתבתי למעכ"ת כתב שלישי מכ"ז שבת, כמזכיר ולא כמוהיר וכמסתפק, שנית ושלשתי בלשוני, „אם כנים דבריהם" אם האמת אתם, כי סמכתי על כלל גדול אשר בידינו החשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו⁵), זאת ועוד, שהעידו על מופת הדור מופלא שבדייני ישראל מהר"ר דוד אופנהיים נר"ו, ותלו עצמם באילן גדול לומר תנא דמסייע לו נגד מה שנדפס בדפים הראשונים ששלח לי מעכ"ת, מה שאין הדעת סובלת חר' דסתרן אהרדי, שזה יאמר כותי סבירא לי וזה יאמר כותי סבירא ליה, שני הפכים בנושא א' בענין א' בעצמו, ופליאה דעת ממני למה לא הדפיסו כל הכתב ההוא, ולמה לא שלחו ההעתק על פני חצות (אם נמנעה מהם ההדפסה) באותיות מחכימות פתי, כדי לצרף עדותם ועדות המנגדים ויבחנו דבריהם בדיקנות וחקירות, וכל מבחין יבחין האמת וידון אותם כעדים זוממים מוכחשים בעצמם, ועתה כשמעי שמיניה וביה אבא וכו', והעדים עצמם נעשים דיינים לשפוט את שופטיהם, מודים על הקלקלה שלא טוב עשו להתעבר על ריב לא להם נגד הדין ונגד האמת ונגד

(1) יהושע ז', י"ט. (2) הכונה על ר' שלמה איליין.

(3) עפ"י בר' פ"ג, ס"ב. (4) משלי ו', י"ט.

(5) בכורות ס"ו, משנה י"ב.

השלום, ויפרדו איש מעל אחיו מודה אני לשעבר ומתפלל לעתיד¹ לבא. כן רבה וכן יפרוץ הסירוד והפיזור והנאתם ולטובתם, וקשר שהותר מקצתו הותר כולו, ומי יתן והיה לבבם זה להם להתודות את עונם לכל פשעיהם ולכל הטאתם, ויחזרו בתשובה שלמה אל ה' אלקי אבותיהם החסידים התמימים הישריכים הנעלבים מהם ימחלו על כבודם ויעברו על מדותם, ויכניסום תחת כנפי השכינה, כי נכרים דברי אמת שבראשם נגעם, והצרעת שטרחה במצחו פשתה בכל הגוף, לכל מראה הכהן הגדול מהריר גתלי נריו, ואילן סרק זה שדינן נפשו בתר עיקרו², העומד במקום טומאה, טומאת התהום שאול ואבדון, ועל הכל מעי המו עלי על יחידי הקיסק שפתום ויכלו להם אנשי שלומם בחלק לשונם תוך ומרמה, לא עליהם תלונתי כ"א על מנהיגם ומנהלם מושל מקשיב על דבר שקר³, על פיו יצאו ועל פיו יבאו, שהסביר להם הדברים שלא כהיותן, ולחש באזניהם שבסי המקולל, סתומים וחתומים הדברים, ישוטטו רבים לדעת ולא ימצאו, ויחזרו לבא עד הכונתו ולא יכולים כי לא רבים יחכמו בחכמה ההיא הנעלמה, ולכן למי שלא עמד בסודם נראים תארי הספירות כפירות, והסודות שודות, וכאשר ראו שרבים כתבו מרודות על חלומותיו ועל דבריו, השמיץ בחוץ קולו שהאנשים האלה (שלמים הם אהנו), עדותן בטלה יפן אין להם עסק בנסתרות, כאשר מלאו לבו לכתוב על מהרי"ב נריו שקטנו עבה ממתניו וטובה צפרנו מכרסו בחכמתו ויראתו ומדותיו הטובות והנחמדות, ואם לא נשא אשה מימיו נפשו חשקה בתורה⁴ ותורתו אומנתו היא ארוסתו, ובניו הם תלמידיו שרבו מספר, כלולי החכמות והמדות ומורי הוראות בישראל, ואם לא נתמלא זקנו, זקנו יורד על פי מדותיו, ולפוגמים בכבודו גם הראש והזקן יספה, ואם לא ישוב המלגלג המחזיק בידו מדרכו הרעה ומן החמס אשר בכפיו, מצוה וחובה על כל ישראל לדונו כמסית שאין טוענים לו, ולהכריז עליו סורו טמא, ושאר אנשי הביד ויחידי הקהלה אחרי שמותרים ועומדים הם מתוך כתב מנהיגי ופרנסי איומידי יציא, ירתעו לאחוריהם ויפרדו מעליו אם הוא יחזיק לבו גם לזאת ויקשה את ערפו, ואיני תוהה ח"ו על האשונות, אמירות רכות שאמרת עד כה לדרוש שלומם וטובתם ושלום ככל ישראל רבנן ותלמידיהון, כי כך חובתנו וכך יפה לנו לבקש שלום ולרדפהו, אך אמנם אם יתנו עוד כהף סודרת, ולא יאבו לשמוע אל גאוני ארץ והכמיה, יסתלקו כל הסנגורים וישבו כסאות למשפט כליון חרוץ להומם ולאבדם ולהכרית מארץ זכרם, והריני מוכן ומוזמן עם מריה נריו לצאת בעקבות הרועים, לרעורר את גדינותו במרעה טוב, ושמדו דרך ה' משפט אלקיהם, ונשמיץ בחוץ קולנו להכרית מעיר ה' כל רשעי ארץ והיו לקללה כקרב עמם, הודיתי על הבשורות הטובות שבשרני מעכ"ת וברכתי אל עליון אשר לא עזב חסדו ואמתו מעם יריאיו כורתי בריתו עלי וזב גופם ומאודם שמטרו על קדושת שמו הנכבד והנורא, ועתיד אוחילה לאל אחלה פניו בלב גשבר ונדכא, יחזיר פאר דורנו והדרנו התייר

1) ברכות פ"ט, משנה ד'.

2) מכות י"א, ע"ב.

3) משלי כ"ט, י"ג.

4) יבמות ס"ג, ע"ב.

הגדול מהר"ר צבי נר"ו לאיתנו הראשון. ויושיבוהו על כנו כאשר בתחלה, לנהל עדתו וצאן מרעיתו בצדק ובמשפט בחסד וברחמים. ולמעכת ולכל בני ביתו יוריק ברכה עד בלי די, ויוכהו להוציא לאור הדפוס חבריו ורובי ספריו, לכות בהם את הרבים וללמד את בני ישראל את דרך ה'. יראו שונאיו ויבושו וישמחו ויעלצו אוהבי שמו ודורשי שלומו וטובתו כאשר עם לבני. וכפי פרושות השמים לאל הרב את ריבנו והדן את דיננו והנוקם את נקמתנו הנפרע לנו מצרינו. למלשינים אל תהי תקוה וכל המינים כרגע יאבדו, וכסא כבוד תורתו נקי מעתה ועד עולם אכיר. הנאמן בבריתו צעיר וזעיר שמי החותם סה אנקינה למשיך ג' אדר שנת וסדר לזכרון לפני יהוה המייד לפי.

כתב רביעי להרב הגל

מגדל הדר אדר היקר, אוהב דעת אוהב מחקר, לו המדרש הוא העקר, ובספר מצות גדול זריו וזכר, ראה מעשה ונשכר, נכנס ויוצא באוכלסא. אבן הראשה הרב הכולל ענוותן כהלל מוהר"ר משה חאגיו נר"ו.

ברכת שלום מעכת נתן לי מאת אביר הרועים שר צבא ישראל מהר"ר בריאל נר"ו, ונתגלגלו הדברים להתרעם עלי ועל מרח נר"ו כאלו היינו מקטני אמנה בהן ולאו ורפיא בידינו, להאמין במ"ש הגאון הגדול מוהר"ר צבי נר"ו, דקתני ואויל כרוכלא התועבות הגדולות והכפירות הגמורות שהדפיס הכופר התועב המפורסם בספרו, ולא מן השם הוא זה, כי מלבד שאיני מטיל ח"ו מוס בקדשים אשר בארץ המה הנודעים בשמם ובמעשיהם ומעשה ידיהם הקדישו שמם, ובפרט מעכת שזה עשר שנים הכרתיו¹, וידעתיו איש תם וישר וירא אלקים וטר מרע, ולא נחא ליה למרייתו להיות אנשים צדיקים כמהם חשודים בעינינו כמוציאי דבה, מכ"ש במילתא כי האי דעבידא לגלויי. הלא כבר שם הבליעל ההוא היה נמאס בעיני על כזביו ובדוייו שפרסם מדי עברו פה במחננו², ונתוסף על אלה אחרי נסעו שבאקראי בעלמא בא לידי ספרו המכונה בשם רזא דיהודא³ בעת שהיו מזמרים השיר שהדפיס בסופו⁴, בשומי עיני עין עטלף על פרקיו הראשונים, וראיתי שרשם ועקרם שרש פרה ראש ולענה בהנחת פירוד למעלה ח"ו. השלכתיו מעל פני באף ובחימה ובקצף גדול ומן היום ההוא הלאה לא זכרתיו ולא דברתי עוד בשמו, וכשהרב הגדול מהר"ר נר"ו גלה את אזני בהגדת המאורע הרע, גערתי חצני והייתי מן הראשונים בתחלת חדש חשון שעבר להגיד את אשר בלבבי, ומריח נר"ו לא יצא אז אתי להלחם בו להיותו במצור ומצוק על א' מבניו שהיה מוטל על ערש דוי כמשע בינו ובין המות, ואף כי אני הייתי טרוד לבקר אותו ושאר חולי ישראל ולבי בל עמי מרוב המבוכות, עכ"ז לא מנעתי עצמי ודחקתי ונכנסתי בחגר זה, וכתבתי מה שכתבתי ומצוה שבאה לידי לא חמצתי. וידעתיו

(1) עין במבוא. (2) עי' למעלה עמ' 4 הע' 1.

(3) נדפס בוויניציאה תע"א.

(4) הכונה על השיר: "לא כאלהא מרגליחא בפום דכל בר חי".

בשם מוֹיֵשׁ שֶׁאֵם יָקוּם בְּנוֹ וַיְהַלֵּךְ בַּחוּץ עַל מִשְׁעַנְתוֹ¹) יבא אחרי וימלא דברי כאשר כן עשה, ואחֵ עָמוּ יִסְפְּתִי שְׁנֵית יָדַי לְאִשֶׁר וּלְקִיִּים כָּל הָאָמוּר. גַּם שֶׁלַּחֲחִי אַגְרוֹת לְכָל מוֹרֵי הוֹרָאוֹת הַקְּרוֹבִים וְהַרְחוֹקִים יוֹדְעֵי וּמְכִירֵי וְלוֹזְרוֹם וְלֹהֲעִירִים לְרִיב אֵת רִיבְנֹו, וְלָדוֹן אֵת דִּינְנֹו, וְנִתְּוַכַּחְתִּי עִם הַרְבֵּה פִּתְאִים סִכְלִים עַד שֶׁנֶּחֱן ה' אֵת חֲנִי בְּעֵינָיִהֶם, וְנִכְנַסוּ דְבָרֵי בְּאֻזְנֵיהֶם וְאוֹתָם שֶׁהָיוּ לָהֶם כְּתָבֵי הַרְ"ן מוֹנָחִים בְּקוֹסְפָא בְּחֹדְרֵי חֲדָרִים עַד לְפָנִים מְגֵדֵר נְעֻלְמִים מִן הָעֵין, מֵאִמְנִינִים בְּהַקְדָּמוֹת הֵן כְּאֵלוֹ הֵן דְּבָרֵי נִבְוָאָה שְׁאֵין לְהִרְהַר אַחֲרֵיהֶם, הוֹצִיאֹם מִבֵּית גְּזוּהֵם וְשִׁרְפוּם לְעֵינֵיהֶם וְהִשְׁלִיכוּ אֵת אִפְרָם אֶל מַחוּץ לְמַתְנֵהָ, וְאִם אַחֲרָתִי עַד עַתָּה לְהַסְכִּים לְכַתֵּב הַכְּלָלִי שִׁסֵּד הַנְּאוּן הַמוֹפְלָא הַנִּיל, לֹא מֵאִתִּי לְבַד הִיְתָה סָבֵה כִּי אִם גַּם מֵאֵת מוֹיֵשׁ נְרִיֹו שֶׁהִיָּה מִצְפָּה וּמִיחַל מֵהַ יִשְׁבַּהוּ הַרְבֵּ אֵילִיּוֹן עַל אַגְרַת אַחַת שֶׁכָּתֵב לוֹ בְּתוֹכָהּ מְגוּלָה אוֹלִי יִשׁוּב מְדַרְכוּ הָרַעָה אֲשֶׁר דֶּרֶךְ בָּהּ לְהִיּוֹתוֹ אִפְסֵרְפוֹס וְסִנְיָגוֹר לְעוֹבְרֵי עֵבֶרָה וּמִן הַחֶמֶס אֲשֶׁר בִּכְפִּיו שֶׁלֹּא לְשִׁנוֹת בְּאוֹלְהוֹ מִפְּנֵי מַחְלוֹקַת שְׁאִינָה לְשִׁשׁ וּבְרֵאוֹתָנוּ שְׁאֲחָרוֹ פְּעָמֵי תְּשׁוּבָתוֹ חֲתַמְנוּ אֵת שְׁמֵנוּ בְּצִרוּף הוֹקֵן שְׁקֵנָה חֲכֵמָה דְּלֹא פִּסְק סוּמִי מְנִירָסָא מוֹהֲרֵר אַבְרָהָם אֶלְקוֹסְטַנְטִינִי נְרִיֹו חֵד מִן תְּלַתָּה שְׁכֵבִית דִּינְנֹו הַצְדֵק, וְנֶאֱמַן עָלֵי הַדִּינִן הַמְצִיּוֹן כְּמֹהֲרֵר בְּרִיאֵל נְרִיֹו, כְּמֵה יִגְיַעוֹת יַעֲזִי הוֹצִיא מִלֵּב הַפְּתָאִים קִצָּת מִן הָאִמְנוֹת הָרַעוֹת הֵן, וְלֹהֲעִיר לֵב הַשְּׂרִים הַסְרַבְנִים שֶׁהָיוּ כּוֹבְשִׁים פְּנֵיהֶם בְּקִרְקַע כְּאֲשֶׁר כְּתַבְתִּי לְמַצְיַת בְּאֲגְרָתִי מִגַּ אֲדָר, וְכַעַת אֵין לִי סְנָאִי לְהֵאֲרִיךְ לְהִיּוֹתִי מְטוֹפֵל הַרְבֵּה כִּי רוֹב מִשָּׂא הָעַם הַזֶּה עָלַי, וּמִלְבַד צַעַר גְּדוֹל הַבֵּן יִקִּיר לִי יִצְיֹו, הֵן אֲנִי נִשְׁאֲרָתִי לְבִדִּי רוּפָא חוּלִי אַחֲיָנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר אֲתָנוּ פֵּה וְצִרְכֵי הַצְּבוֹר מְרוּבִים, וּבְקִיצוֹר מֵלִין אוֹמֵר שְׁאֲחָרֵי רְאוֹתִי תְּשׁוּבָת קֶשֶׁט אֲמָרִי אִמֵּת וְכַתֵּב רַבְּנֵי לִיּוֹרְנוּ וְאֲגְרוֹת הַרְבֵּ מְקוּבֻלְנָאָף וְשִׁאֲרֵי כְּתָמֵי אַחֲרִים שֶׁנִּשְׁלַחוּ לִי מִמְּנֻטְבוּהָ, הַנְּנִי מִיחַל וּמִצְפָּה לְרֵאוֹת מֵהַ שְׁיוֹסִיפוּ לְגוֹזֹר רַבְּנֵי שְׁאֵר קְהֵלוֹת טוֹרְקִיָּאָה וִירוּשָׁלַיִם וְכוּ' תוֹבִיב וְשִׁאֲרֵי מְדִינַת פּוֹלִין וְעָרֵי אֲשַׁכְנֹו, וּבְבוֹאֵם כֻּלָּם כֹּא' מוֹדַפְסִים וִיְהִיפוּרוּ בְּכָל תְּפֻצוֹת יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל, יִתְּהַפְּכוּ פְּנֵי שׁוֹנְאֵי הָאִמֵּת כְּשׁוֹלֵי קִדְרָה, יֵאלְמוּ לֹא יִפְתַּחוּ פִּיהֶם, וְלֹא יוֹסִיפוּ בְּנֵי עוֹלָה לְעַנּוֹת בְּהַלְשָׁנוֹת וּגִירוּשִׁים חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל וּרְבַנְיָהֶם כְּאֲשֶׁר בְּתַחֲלָה, וְלֹא יוֹדוּן עוֹד לְהַדְפִּים דְּבָרֵי קְנִטוֹרִין וּמִינּוֹת, וְהַרְבֵּ צְבִי נְרִיֹו בְּשִׁבְתוֹ עַל כֶּסֶף מַמְלַכְתוֹ לְרַעוּרַת צֶאֱן מְרַעֲיָתוֹ יַחֲקַע בְּלֵב הַתּוֹשְׁבִים אֲהַבַת ה' וִירְאָתוֹ וִיחֻדּוֹ הָאִמֵּתִי וְיִסִּיר לֵב הָאֲבוֹן מְקַדְּבֵם, בְּתַחַו לָהֶם לֵב לְדַעַת וְעֵינַם לְרֵאוֹת וְאוֹזְנִים לְשִׁמּוֹעַ דְּבָרֵי אֲלֻקִּים חַיִּים מִפְּנֵי כִּימֵי קֶדֶם, וְשִׁאֲלָתִי וּבְקִשְׁתִּי מִמְעַכְ"ת כְּכָל עַת שִׁשְׁלַח דְּפִים מוֹדַפְסִים בְּעֵנִין זֶה אֶל מְהֻרֵיִיב נְרִיֹו יִשְׁלַח עוֹד א' בְּעָדֵי שֶׁלֹּא לְהַפְרִיחַ אֵת הַצְּדִיק הַלְעֻתִיקָם כְּאֲשֶׁר בְּרוֹב טוֹבוֹ הַגְּדוֹל הַגְּדִיל חֲסָדוֹ עָמִי עַתָּה, וְתַמְלִיתִי אֵל ה' כַּעַת רְצוֹן יִשְׁלַח עֲזָרוֹ מְקַדֵּשׁ וּמֵאֻפֵּל וּמִמְשַׁךְ עֵינֵי עוֹרִים תְּרַאנָה וְיַעֲמִיד וַיְתַמִּיד שְׁלוֹם מְעַכְ"ת וְכָל בְּנֵי בֵּיתוֹ לְאוֹרֵךְ יָמִים וְשׁוֹנְרַת חַיִּים וְשְׁלוֹם. — כַּעֲתִירַת אַחַד אַחַז בְּעֻבְתוֹת אֲהַבְתוֹ דוֹרֵשׁ שְׁלוֹמוֹ וְטוֹבְתוֹ כֹּל הַיָּמִים יִגִּיק דְּלֹא חֲכִים וְלֹא טַפֵּשׁ וְלֹא סְבִיר וְלֹא קָבֵל עוֹקֵר דְּלֹחוֹת עוֹזָא וּמַחֲבָק עַמּוּדֵי הַחוּךְ חוֹתֵם פֵּה אֲנֻקָּה בִּי נִסְן הַתַּעֲרִיב ס' לְשִׁאֲת אֵת עוֹן הַעֲדִיָּה.

(1) עָמִי מִשְׁפָּטִים כֹּא' י.ט.

כתב שלישי ששלח אלי הרב הג"ל

אח נאמן נטע נעמן צנצנת המן אהובי בחירי רצחתי נפשי הרב המוסלג דמחדרן שמענתיה אחינו ושרינו החכם השלם כמה"ר שמשון מורפורגו נר"ו יאיר ויזרה יציץ ופרח נסיו שלום למר ולחורתו ושלום להרב האנון מר חמיו ר' יוסף צדיק יסוד עולם ולכל אשר להם שלי מאדון השלוט וממני הצעיר החותם בשולי היריעה שלום.

האמת לא אכחיש מאת אדו' כי כתבו מכ"ז טבת קבלתי בשעתו וזמנו, אמנם לא רציתי להשיב, כי ידעתי בנדון כזה דברי מעכ"ת היו צודקים לעיני בשר אשר לנו והמה הרואות כי בחציפות גדול שש הנה שנה ה' ושבע תועבות⁽¹⁾ הדפיסו דברים הדברים שאינן אלא דברי הבאי ושל מה בכך, וכאשר מי יוכל להריע תרועה ולגלות האמת הנעברת לכל ישראל ברגע כמימרא, ומה גם כי החצופים הגז' היה במחשך מעשיהם. כי מאנשי הקהלה עצמם פחד קראם ורעדה פן ירגמו אותם באבנים על השקר שהיו מפרסמים בשם קשט אמרי שקר, קשר של רשעים שאינו מן המנין, ולכן לא היו עושים אותו הנבל הבער הרי"ש איליון (וחבירו חיון והמסדר של שקר זה שהיה חתנו של המומר להכעיס איליון,⁽²⁾ כי הוא אשר כתב הכתבים מתחלה ושלחם בלי חתימת שמו לגלילות איטליה כדי לגנוב את לבו ב"ד של ישראל) אלא כדי לשלוח לחוץ ע"מ שלא יתראה תוך לעיר, והרחוקים יחשבו כי מפורסם בעירם היה, ויאמין לי מעכ"ת כי הכתב הראשון שבא לידינו מכל דבר ודבר שאלו הרשעים הדפיסו מתחילה ועד סוף הוצרכנו להוציא בעבורו מה שלא הייתי מרויה תוך אמשטרדם בג' חדשים⁽³⁾, היאומן כי יסופר ? וכל מה שמצדנו נדפס אני הייתי נותנו בחנם בלא כסף ובלא מחיר, ומחלקו תחלה על אנשי העיר ואח"כ משלחו לחוץ, כדי שאם יש אתם טענה שיעריכו אותה ויבחנו נא דבריני. תוך לעיר, הטענות שהיו טוענין לגזור בגזרות החרם שאלו שאין בו ממש ונשבר ואין לו תקנה, ששום יחיד לא יחזיק ולא ילמד ולא ישלח ולא יתעסק באותן הליבולוס ותיכף ישרפום ויביאום לידם, וכאלה רבות מאיומים וגיוזמים להבהיל את עין ההמון, כדי שלא יתקחו עיניהם ויבחנו בין טוב לרע בין צדיק לרשע בין עובד אלקים לאשר לא עבדו, וסוף דבר הביאו הדברים לפני הערכאות כדי שהם יאמרו אם הספר טוב או מאוס ויכריחו אותנו לקיים גזרתם הטובה להם, וכל הדברים הללו היו אצלם דרכי השלום עם ס"מ וטיעתו, ופירוד ביהודו של עולם ובני ישראל עם קרובו, וכאשר ידעתי כי הרחוקים מאתנו ואין מכירים אותם אפסי שמכירין אותנו לא נפלאות היא ולא רחוקה שאף אם לא יאמינו לכל דברי החצופי הגז' יאמינו במקצת או יחושו להם לפחות, וע"ז ודאי חם לבי בקרבי כי לא אוכל להרפא מחולי ומכה זו, ואם הייתי בא להשיב בשעת חימום היה קרוב לדאי

(1) משלי י"ז, ס"ו. (2) איני יורע למי הוא מכין.

(3) על המחיר הגדול שמתנגדיו שלמו כעד סטריו מעיר חיון בעצמו במחברתו

הצד צבי: והרצים יצאו דחופים... למצוא סטרי יעזו לאלהים לקנות אותו בכל ממון שבעולם... ושמעתי אומרים שקנה אותו בס' זהובים ושבר הפאסט ט' וצאי זהובים⁽⁴⁾.

שהייתי בא לידי טעות. ובהדי הוצא הוא לקי כרבא,¹ לכן יחדתי הדבור עם שר צבא ישראל, ושלחתי לידו קצת מקצת מטענות מטור שיש החת ידינו לשעתו וזמנו כדי לבסס האמת. ועל צדיק זה הוא הגאון המופלא כמהר"י בריאל גר"ו הנחנו ראשינו, כי הוא ישיב לכל מסתפק במעשה ידינו כטוב בעינינו, כי האמת אותו ראינו צדיק תמים חכם ומושל בתורה ויראה ואביר הרועים אשר לא ישא פנים בהלכה ויורד לעומקא דדינא ומאת ה' היתה נטיבה שמוה ימים נחקרבה דעתו אלי להכיני לא' מבני חילתיו וקדשנו במצותיה. והחכם עיניו בראשו עדיף מנביא ואציג דלא חזיתי' נפשי קשורה בנפשו. עד שנתגלגלו הדברים בעסק זה שאלי טי קראתי ומסרתי לו כמעט כל מסתורי' שבעסק זה. ועדין השרשים בידי מטעם שיש לו איטור להעלות בכתב העומד כל דיעות המזויסים הכופרים הללו על מה אדניהם הטבעו. ומחוך כתבי הגאון מר קשישא מר חמיו בין בכתב שכתב להר"ש איליון. בין באותו שכתב בגלוי לנו, רואה אני יודע ובקי במקצת אמונתם הנכונה מפי השמועה אך לא בכלה, מטעם כי הוא לא היה במדינותינו במקומות שנתהוה שמד זה ותכליתו. ורואה אני כי יד ה' עשתה זאת שנתעוררו דברים אלה בימינו שבעינינו ראינו ובאזנינו שמענו את כל מה שנתהוה איך וכיצד ומה, שעי זה מקיים אנו בחסדיו ית' שהאיר עינינו ונגע את לבבינו שלא להתנהג עפ"י הסדר המוצנע שחשבו רבים שהיה ראוי לפי דעתם שנתנהג בו. לעקרו מן העולם ולגלות קל"נו בכתב העומד. למען הדורות האחרונים לא ימצאו כל הדברים סגומים וחתומים ויחשבו דברים אמתיים חלילה. כי לולי התמהמו כדעת הרבים שהתרעמו עלינו לימים. עוד היו הדברים הולכים ונמשכים בין האומה הקדושה אמונה רעה זו הגרועה מצדוק ובייתוס. ולכן יאמין לי אדו' שגם לנו לבב. היינו יודעים שהדברים היו מגיעים אצלנו למה שהגיעו, להיותנו נרדפים ונעלבים מכופרים אלה ועכ"ז סברנו וקבלנו עלינו באהבה להחיות עם רב מישראל. צר לי המקום שאני רואה כי מצד רבני אישליא לא עשו כחוב המוטל עליהם. רק במקצת עשה את שלו הרב הגדול כמהר"ר אברהם סגרי גר"ו אב"ד מקואלי יע"א. שכתב קצת נגד הר"ש איליון ולא נשא לו פנים. כי עיקר תיקון זה באמת ובאמונה שאינו תלוי אלא דוקא במה שלא יהיו נושאים פנים לומר זה להכעיס, שסופו הוכיח על תחלתו. ולעשות בו כמשפט הכתוב ב"ד (?) מהארור חיון. יען כי כל ספריו של חיון וכל מחלוקת זה לא נולד אלא מכה איליון, שעונות הקהל גרמו שאחר המעשים שעשה נתמנה מרגס על הצבור והסיתם והדיחם והסביר להם מה שעיינו ראו ולא זר כדי לקיים דברי הכופר תנו, איכ למה ועל מה נשא את פניו ופני בני קהלתו ולא נחיים אותו ואת כל המחויק בידו עד אשר יחזרו בהם וישרפו הס' לעיני כל ישראל, ויכתבו וידפיסו ויפרסמו תשובתם ברבים כמו שתסאו כמרסהיא. וחזן מזה מאחר שהר"ש איליון הוא כלב ששנה באולתו. ראוי להענישו ולהתורידו מגדולתו ולא בשם חכם יכונה ועד דור שלישי אחר שיעשה שריפת הס', לא יתמנו בשום שררה על הצבור. ואם ארבע מיתות בטלו דין ארבע מיתות

לא בסלו¹), ולמה לא תהיה ע"ז שוה לגי'ע. האם עדיף איליון מר' שילא שהורה להחזיר דהיא אתחא דטבע בעלה באגמא דסמקי ולא אנסיבת²) ועל ההוראה בלבד א"ל רב לשמואל תא נשמתיה. האם עדיף ק"ק אמשטרדם ופרגסיה ממלכי יהודה ושריה ויושבי ירושלים שהיו הנביאים מכריזים עליהם ומגידים את כל מעשיהם ולא היו נושאים להם פנים. האם יאמרו חכמי ישראל דומר להכעיס זה איליון וסיעתו עדיף מינן כי הוא רצה להכריח אותנו ע"י אהי'ע שנודה לדבריו, וכמעט הרשע החרים אותנו בכרוז שעשה שלא ידברו עמנו פעם ושנים ושלוש ואף אחרי יציאתנו חזר להכריז שלא יכתבו לנו ולא יקבלו כתבים ממנו. הכל לתכלית המבוקש אצלו לקיים אמונה רעה זו באוחה קהלה. ומדוע לא תהא כהנת כמנדקית³). ע"ז ודאי אין להחריש. כי אם נחריש ויחרישו חכמי ישראל ולא יענישו אותו ואת כל הנלוים אליו, כי היכא דלא לגררו עלמא בתרי, ודאי שכל מה שהטריחו היתה טרחא על מגן, ושאינו שוה כלום לעתיד לבא. וישר כחם וחילם של חכמי ורוזני ארגיל ואזמיר שלא שינו את דברינו. ובסדר שכתבנו להם מלאו את רצוננו. והן עתה חזרנו לכתוב להם דכאשר עדין במרדם הם עומדין שצריך להכות על קדקד הר"ש שלהם כדי שירעשו הספים⁴), ומובטחני אני בהם שככה יעשו וכה יוסיפו לעשות בחזרות ונדו"י חמורים. בנקבם שם המומר איליון ושם כל הנלוים עמו, שש חנה שנא ה' ויתירו כל החרימים שעשו לבני הקיי, ויחרימו למי שיהיה נוהג על פיהם, ויגזרו ויענישו אותם עונם הראוי. דלא סגי בלאו הכי. ובכן אין לי במה להאריך, כי מובטח אני במעכ"ת יעשה את שלו להביא הדבר לידי גמר טוב, ולקרב דעתו עם הרב מביד של קזאל, כי רואה אני בו שהוא איש חיל ובקי במלחמה מלחמתה של תורה. ומאחר שהתחיל להתגרות ברשעים, דרך כלל ופרט. ודאי יגמור, ואחם עמם גדול הדור מר חמיו שיחיי והשר צבא ישראל שבמנטובה, הרי יש אגודה של התחלת מצוה זו. ולבי אומר לי שגם מלורנו יסכימו, מה גם עתה כי התועב כותב נגדם ונגד פסק כמהריי אירגאז נר"ו⁵) שודאי דבר זה שאנשי ליוורנו באו לעזרת ה' הוא דבר גדול. למי שהם פורטוגיסיי שכמותם וטוב הדבר שמינייהו וביה אבא נשדי בהו נרגא. ולכן צריך מן הצד לקרבה אצלינו ולהיות נמשך עמהם בדברים. והעקר בזה הוא. שגם החכם ר' יוסף אירגאז שכתב, הוא הנשמע שוה שקבלו עליהם לחכם בקהלה הכהן הוא מושלם תקיף ועשיר, ולפי הנשמע שוה שקבלו עליהם לחכם בקהלה נעשה עפ"י מ"ה גאון ישראל כמוהרי"א יצחקי נר"ו. ובודאי שיעשו את שלהם. כי בכתב האחרון זה שהדפיסו המנודים איליון וחיון וקראו אותו בשם "מודעא רבא"⁶). שם נתגרו גם עם הרב יצחקי נר"ו מלבד כמה כפירות מחודשות

(1) מנהדין ל"ו. ע"ב. (2) יבמות ק"א. ע"א.

(3) יבמות ק"ב. ע"א. (4) עמוס ט"ו. א'.

(5) הכונה בודאי על כתב הפלסטר, כחובת קקקע, אמש' תע"ד.

(6) מכאן אנו רואים שהמודעא רבא נדפסה בתחלת שנת תע"ו. ולא כמו שמשער

שטייגשניידר במסורת ההסטוריה⁶ עמ' 143, שנדפסה בשנת תע"ו.

שהוסיפו בעיקר הגדון, שעליהם צריך לחדש את כל האומר לעיל. יען הם חידשו גיכ כפירות ומינות דוקא, כמו שהמומרים מונין את ישראל במקראות ומאמרים שמורים אמנותם לפי דעתם הנכזב. ומי יאמין שמן הכתב ההוא עדין לא יכלתי להשיג כי א' מהם, ולפיכך איני שולחו ליד מעכית, ובדואי שיבא לידם שם באיטליא והנה שוברו הולך תוקף זה כתב מפרנסי אמשטרדם עצמם שכתבו באותו פרק. ואני שולחו ליד מעכית כי לא יבצר אצלם איזה ספרדי שיעחקנו מלשון ללשון. וישלחנו מעכית ליד אוהבי'. ולימים עוד אשלח ליד אדר הכתב שכתב הר"ש איליון וחבריו לזכותי נגד אותם הכתבים שהדפיסו עתה¹. ומה נוחיל עוד כי אין להם סמני טהרה שהיא הבשח פנים² ואין מן התימה אצלי כי מי שלא חס על כבוד קונו איך יחוס על כבוד בניו. מעכית ימחול כי הדברים באו בערבויה בלי תמרוק ומרקחת, ויקבל מתוכם האמת המבוקש. כי אני עדין טרוד ביישובת הארץ הלזו, כי איני יודע אם אתעכב אם לאו, ועדין אני עומד באושפיושא. זה יוצא וזה בא. וכדי לכתוב כתב א' צריך עשרה פעמים לקחת הקולמוס בידי ולהניחו. וכדי שלא יחשדני אדוני בדבר שאין בי אמרתי להשיבו מתצייץ של דברים ממש. לעצמי הגיעו לידי מאמשטרדם דוגמא מהפסקים שנכתבו בעסק זה שמדפיס אותם אשכנזי א'³ ואני שולח למעכית טופס פסק מעלתו ומר חמיו הגאון גר"ו. אשר למעלתו אקוד ואשתחוה כראוי. ולאבהב מעלת אדוני אכרע על אפים בלב שלם ונפש חפצה. אתבשר תמיד ממעלתו בשורות טובות. ונא בבקשה יודיעני משלום הרב המובהק מר גיסי גר"ו. כי זה לי כמה ימים של צער זה שלא קבלתי ממנו כתבים, ואיני יודע טעם לדבר אם לא שהוא כסוף בעריה לבני קהלתו, אך ורק בידיעת שלומו חפצתי. והיה זה שלום מאת נאמן אהבתו. נאה דורש שלום תורתו, משה זעירא דירושלים חאגינו יצ"ו. מיא למבי תע"ד לונדריש.

כתב חמישי מטני להרב הנ"ל

אל מול פני המגורה הטהורה, זכה וברה עוטה כשלמה אורה, נזר ועטרה. כתר שם טוב וכתר תורה. נאזר בגבורה, להרבות הישרה, אלופי ומיודעי אלוף בתורה ומסוגל בהלכות. סיני ועוקר הרים. אחד מיוחד שבשרים. הישרים המאירים לארץ ולדריים, כמהר"ר משה חאגינו גר"ו. היום הזה ראיתי מכתב מעכית וברכתך על הראיה ברכת הנהנין ועל בשורת טובת בריאותו שהחיינו, מחייה חיים הוא ברחמי יתמידה, ועצמידה בשפע שובע שמחות וגיל עוד רבות בשנים אכ"ר. קדם מפעלי מאז⁴ שניתתי את טעמי באגרות שתיים מגי אדר וייב ניסן.

(1) הכונה על המכתב האחרון (י"ב) שדפסם בסוף ספרו שבר עושעים.

(2) השוה יבמות ע"ט. ע"א. שלשה סימנים יש באומה זו הרחמנים והביישנים.

(3) הכונה על הקונטרסים הראשונים מהחוברת: "מלחמה לה' חרב לה' אמש. תע"ד

(4) משלי ח', כ"ב.

והודעתי נאמנה כי למן היום אשר נתתי אל לבי לענות נפש על מעל הנגלה בכתבי עמל החיון, נתמלאתי עברה על המחויקים בידו, כי לולא הם שסייעוהו היו דבריו בטלים אצל המרובים ממנו בחכמה וכמנין, והאש היה משחקע מאליו, אמנם אחר שקמו בעזרתו כמעשה ב"ד הראשון, ושנו בעבירה בקשט אמרי שקר, ולא עכבו על ידו בהדפסת המודעא רבא מלאה תרופים וגידופים נגד רבני איזמיר ופרנקפורט ונגד מוהר"ר גפחלי מהר"יב ומהר"י יצחקי, ועוד ידם נטויה לסייעו ולתמכו בהדפסת דמים מזויפים, גלוי וידוע לכל שהם פתחו בעבירה תחלה, ועוד מחויקים בטומאתם להבעיר את הבעירה זעם ועברה, מהאש יצאו והאש תאכלם, ומאתי לא נבצר ולא יבצר לעשות עד שידי מגעז לשרש אחר ע"ו זו ולהעביר גילולים מן הארץ. כי מלבד כתבי הראשון והסכמה לכתב מ"ח גר"ו עוד חתמנו שמינו על החרם הכללי שסידר פאר דורנו וצבי ארצנו מהר"יב נר"ו, וצרפנו עמנו איש צדיק תמים מופלג בוקנה ובחסידות מוהר"ר אברהם אלקוטסאנטיני נר"ו¹, ונתוכחתי עם אותם שהיו מחויקים בדעות הזרות ההמה, עד שממקצחם הוצאתי כתבי הר"ן וצבי מודח והיו לשרפת אש. ומה יש לי עוד לעשות אם בני אמשטרדם לא שמעו לקול האות הראשון שעשו להם רבני איזמיר ופרנסיה ומנהיגיה, ולא יאמינו לקול האות האחרון שגורו על הסי' לשריפה רבני וגאוני קונשטאנדינה ואיזמיר ושלוחי ירושלים תוב"ב, והחמירו עליהם בחסרות ונדודים וקללות נמרצות, שולחו על פני חוצות בדפים מודפסים², אןן מה נעני בתרייהו יתמי דיתמי, ובפרט להיוחזו במדינת איטליא דקא צויחנא ולית דמשגח בן, כי אומרים עלינו שאין אנו בעלי סברא ולא בעלי חכמת האמת, ואין האמת כן כי שלי"י לא נפקד ממנו איש, ואם אין לי עסק בנסתרות הן אתנו מ"ח נר"ו שהוא בקי בהן ובשמותיהן, ולו עשר ידות בחכמה זו וידוע שרשן ועקרן של כמירות אלו שהדפיס החיון ומקומות שסקרו בהם המינים הללו, וגם ממני לא נעלמו רוב סברותיהם, כי הכרתי מהם שנשתמדו בשאלוניקי וכמעט נתגדלתי עמהם³, ואחרי שרבני וגאוני אשכנז ופולין דנו הספרים לשריפה, ורבני קושטאנדינה ואזמיר ושלוחי ירושלים תוב"ב דנו מחברם לגירושין, והם הקשו את עיטם ולא אבו שמוע, ומאנו קחת מוסר, נתחיל ונקונן עליהם איכה, כי מה ידעילו או מה יצילו רבני איטליא אם יחרימו ב"ד שבאמשי ואנשי קהלם, או

(1) יצחק ב"ר אברהם אלקוטסאנטיני חתום הרכה פעמים בין רבני אקוונה בפחד יצחק ללאמפורנטי, ע"י מוכרת חכמי איטליה למורפארה.

(2) רוב הכתבים האלה, שגדפסו מקודם על עלים כודדים נכנסו אח"כ לקבץ הכתבים שנקרא בשם "עדות לישראל", אמשי, תעיה, וכתורה הקנאות ליעקב עמדין אמשי, תקי"ב.

(3) דבר חשוב מודיענו מורפורגו, והוא שהדומנים שנשתמדו בשנת תמ"ז בשאלוניקי נפוצו גם באיטליה — אולי לאחר שחזרו בתשובה — באיזה מקום בא מורפורגו בניניה עמהם קשה להחליט. אפשר שאחדים מהם השתקעו באקוונה שבאו לשם לרגלי מסחרם, או מה שיותר מתקבל על הלב, שנודמן עמהם במאדוכה בהיותו לומד שם חכמת הרפואה.

יגזרו עליהם. הלא כה עשו רבני מזרח ולא עשו פרי. ומי יתן שלא יסקרו המינים ספי ויעזו פנים וירימו מצח כאשר עשו עד עתה להשיב על חד תלת ויהיו לנו לסוקה ולמכשול. להרבות האש ולהרויב המדורה, כאשר אירע בהדפסת המודעא רבא שהוסיף איש צר ואויב המין הרע ההוא¹ על חטאתו פשע, וגילה לעין כל כפירותיו. לכן זאת העצה היעוצה ממני, הואיל והתחילו להדפיס כל הפסקים וכל הכתבים שנכתבו נגד ספרי החיון ונגדו. ישלימו ויביאו הכל בכרך א' עם הסכמת כל רבני אשכנז ופולין טורקיא ואיטליא. ואם מעט בעניניהם ויוסיפו להם זאת אשר יבוא באחרונה, ויפזרו אותם באגודה אחת בכל קהלות ישראל. כדי שיהיו דוגמא לדורות, ואם בני אמש יעמדו במרדס ויתנו כתף סוררת – דמם בראשם ונאחזו נקיים. כי די לנו להעיר לבבות אחינו אנשי גלותינו שלא להאמין בדעות הזרות ההנה, והיה מחננו קדוש ולא יראה בנו ערות דבר.

תמיה אני איך תוך אגרת מעכ"ת לא נמצאו כ"א ה' דפים היינו מדף ח' עד דף י"ב וחטר מהם ראשית דבר ואחריתו אם לא ששלחם אלי לדוגמא בעלמא גם האגרת הספרדית שרמז באגרתו בקשתים ולא מצאתים ואולי היא שגוה היצאת מלפני השליט דשכחה מצויה בפרט בענינים אלה המדאבים את הגנש. וצר לי מאד על אותם שבאו בדין עסק ביש דרך וכוז ונפול להכרית קוצי החיון מכרם ה' צבאות בית ישראל, ולהשיב על כל קוץ וקוץ בתלי הלים של טענות וראיות, שהרי אפיקורס ישראל כותי² כ"ש דסקר טפי³ כאשר ענינו הראות שעשה במודעא רבה, שהרבה אשמה והעיר קול חמתו⁴ חמת נחש, וידבר באלקים ובמשה עבדו בחציפותא כלפי שמיא ובאפקרותא דניחא ליה. וידיע להוי למר שכאשר גלו את אזני שמהיר אברהם סגרי נריו היה מתעסק להשיב על ספרי החיון, לסתור כל ראיותיו ולגלות זיפיו וכפירותיו בראיות אמתיות נלקחות מספרי המקובלים האמתיים, ולחבר מהם ספר ארוך, חליתי פניו לפרוש הימנו. לשבות ממלאכתו אשר היה עושה. כי הכרתיו זה ט"ו שנה בקירוב, וידעתי כמה יפה כחו וכמה רב חיליה לאורייתא. ויראחי שלא יתן פתחון פה למינים לטעות אם יסדר טענות התועב וטענותיו כאחד. כי מי יודע ליד מי ייעו כתבים כאלה בדור יתום כזה, דרובא דמנכר הם עיה. והואיל וכל מגמת פנינו להחם החטאים מן הארץ, ולבער הגלולים עד תומם. אין לפרסם האמונות הכוזבות כדי לנגדם ולהשיב עליהם. והרבה נצטערתי על כתב שיצא מפירארה⁵ וממהיר

1) אסתר ז' ר. י-המין הרעי מליצה. במקום י-המן הרע.

2) סנהדרין ל"ה, ע"כ. 3) מליצה מכל חמתו (תחלים ע"ח ל"ח) והשוה תהלים ג"ה, ה'.

4) גם זה דבר חדש בעיני, כי בין הכתבים השונים שנכתבו נגד חיון נפקד

מקומה של פירארה. ולאמפרונטי שעמד בראש הישיבה שם. נראה שלא טייע את בריאל כמלחמתו אם איזה רב מפירארה יצא או נגד חיון, אני משער שהיה או ר' מרדכי צהלון בעל מצין ומליץ, ויני תעיה, שבמולמוס נגד ישיבה לאמפרונטי והתומכים בידו (רבני וינציאה) הוא מרמז על קלות דעתם לתת הסכמה על ספרי חיון, או נחמיה הכהן, זה שלקח חלק אח"כ במחלוקת רמח"ל.

אירגאו מליוורנו⁽¹⁾ באו בדרך זה הואיל ומתוכם למד ומקרי, כמסופר לי שעשה בקונטרס אי קראו שלהבת יה⁽²⁾ מלבד שני קונטרסים אחרים א' קראו כתובת קצקע⁽³⁾ ולשני פתקא מן שמיא⁽⁴⁾. והואיל ורשע זה הכבד הכביד את לבו ואולי שמה' היתה נסיבה שלא להספיק בידו לעשות חשובה. הדרך הישרה שנברר לנו, הוא מה שדרכו בה רבני ומנהיגי ויניציאה וליוורנו יע"א, שהכריזו בביהכ"נ שלהם החרמים והנדויים שהדפיסו בקושטאנדינה נגד הספרים, נגד מחבריהם ונגד המאמינים בסברותיהם ומחזיקים בידיהם. ואם כה יעשו גם בשאר הקהלות. וישלחו כל אותן ההסכמות מודפסות יחד בכל תפוצות יהודה וישראל, די לנו בזה לדורות הבאים שלא יכשלו עוד באמונות אלו. ובקשתי ממעכ"ת להתמיד אלי הגדת הדברים וספור המאורעות שיתחדשו בענין רע זה. כי לבי דואג וחרד עד שלא ישתקע הדבר לגמרי. ומן התימה הגדול שאחר נסיעת הרב צבי גר"ו מהחם, החרישו כל רבני אשכנז ופולין לא ענו עוד, וגם ארצות המערב שייעדו (ו) רבני ארגיל בכתבם לא דברו ולא שמו על לב ואולי כתבו ועדין לא הגיעו הכתבים אלינו. אמת הדבר שעטרת הפארת שיבה מהררי"ב גר"ו בדרך צדקה ממציא לידי כל הבא לידו בהעתקה עכ"ז אחלה פני מעכ"ת לשלוח אלי כל הדפים שהודפסו. ואם שאר הקהלות יבחרו להם לכתוב לקי"ק אמסטרדם גם אנו לא נסוג אחר ולא יבצר מצדנו כל דבר חכמה ומוסר, כי ת"ל אין אנו מן העוצמים עיניהם מראות ברע, לכבוש פניהם בקרקע. שלא להוכיח במקום שיש חלול ה', כי הלא משנאי ה' נשגא ובמחקוסמיו נתקוטט, ומי יתן ויועילו דבריניו. אבל האמת היא שערלה אונם משמוע אמירה רכה ודיבור קשה, ותפלתנו אל ה' עת רצון. לשים שלום בין חכמי ישראל, ולהשיב לב ההולכים אחר שרירות לבם הרע, לעבדו כלב תמים. ועל הכל יגדל וירומם וינשא כסא הדרת מעכ"ת למעלה למעלה. בנחלת ה' בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצות. כתאות נפש מו"ח גר"ו הפחזיר לו שלום רב, וכבקשת אחד אחוז בעבותות אהבתו, דורש שלומו וטובתו, משתחה מרחוק לעומתו. חותם פה אנקונה יום שנתלו בו המאורות ז"ך תמוז התע"ד דורש טוב לעמו ודובר שלום.

כתב רביעי ששלח אלי הרב הג"ל

ב"ה

שלום רב וישע יקרב לאהובנו הנאמן, בטע נעמן. עץ הדעת, קולע אל השערה, היה הרב המופלג בהירי הוא בשחקים, גבור מפרק הרים, זה סיני. כמה"ד שמשון מורפורגו גר"ו יאיר ויזרה, יציץ ופרת, נסיו עם פקודת משמרת החיים

- (1) הכונה על מחברתו יחוכת מגולה והצר נחש', לונדון תע"ו.
- (2) נגד מחברתו של ריי אירגאו הנזכרת, נדפס באמש, תע"ו.
- (3) גם זה נגד ר"י אירגאו נדפס ביחד עם המחברת הקודמת.
- (4) הוטה לשתי המחברות הנ"ל, מכוונה נגד הח"צ, חאגיז ובריאלי.

והשלום במותב תלחא כחדא בני סמיכי שורר ומורה צדק בישראל, וחי אריכי ומוני ריחי. זאת אומרת איך.

כתב מעכ"ת מוֹךְ תמוז שעבר קבלתי, ושם ראיתי שדעתו מסכמת כי מה יועילו ומה יצילו רבני איטליא אם יחרימו לביד התצוף שבאמסטרדם ואנשי קהלחם, או יגורו עליהם, הלא כה עשו רבני מזרח ולא עשו פרי, ומי יתן ולא יספרו המינים טפי ויעזו פנים, כאשר עשו לע"ע להשיב על תלת כמו שאירע במודעא רבה וכו', וגילה לעין כל כסירותיו, אלה הן דברי מעכ"ת ואחר המחילה איני יודע מה היה לנו להרויח יותר ממה שהרוחנו שגילה לעין כל כסירותיו. המעט בעיני מעלתו אותו גילוי שנתגלה לרבים. מי יתן והיה וכל כסירותיו שכתב היו מגולות לעיני ההמון כמו שהן אותן שגילה במודעא רבא. דאוי החרשנו ולא שמנו לב עליהן, כי כל הגילוי לעין כל הזיקן מועט ואינו צריך שמירה. כי שמור הוא מעצמו. ומכריו ואומר אל תגעו כי מות תמותן. אמנם על שור ושבר שבגבולם וטמון תוך מורשי לבבם. מחויבים אנו לרדפם עד כלותם באופן זה שהם מצומצמים יגלו את צרותן, וכאשר יהיו פוקרים כל עיקר נגד כל חכמי הדור אין לנו אות ומופת חותך גדול מזה בדור הזה ובדורות הבאים אחרינו, שיצאו הנה אלה רשעים מכלל הדת ובנו במה בפני עצמם. ועל מה שאומרים שרבני איטליא אינן בעלי סברא ולא בעלי חכמת האמת, מה בכך וכי על רבני איטליא לבד פערו פיהם. הלא כה דבריהם על כל חכמי ישראל שברור הזה ושבדורות שקדמו. האם מפני מאמרם זה יניחו השופטים שברור לעשות משפט כתוב ברשעים ולכוף אותם עד שישובו, ואם לאו שהיו מובדלים מקהל הגולה למען ידעו כי יש אלהים שופטים בארץ ולא כמומר (צ"ל: למומר) א' להכעיס הוא הנואף צלמא איליין והתועב היון ורכוותיהו נמסרה חכמת הקבלה, ועמהם תמות חלילה וחס. והס כי לא להזכיר. אף אמנם אם רבני איטליא בדרך עגוה ויראה מקטינין את עצמן לומר מה יועילו ומה יצילו דבריננו. לזה אני אומר דחובה עלינו להפוך על דלתיהון, ומי שלבו שלם ויודע החוב המוטל על רבני הזמן יגש אלינו תחלה להחרימם את חיון הכופר בקהלחם, ולשרוף את כל כתביו וחרופיו לעיני כל בני קהלחם, כדי שיתפרסם קלונו וקלון הביד החצוני. שזו היא מכה מן הצד שעשו בני קים ליורנו מה שלא עשו עדיין כל שאר הקקיי. וזלתי קול כתיבה שכתבו. אך לא באו לידי מעשה זה שהוא העיקר. וביני וביני חרם זה לביד התצוף ולכל מי שיחויק בידו. אני מבטיח למעכ"ת בוא יבא ולא יאחר מטולין וטורקיא וכשיבא חובה על רבני איטליא- לקיים ולאשר אותו, והרב הירא ורך הלכב יכבד וישב בביתו, דכאשר יבא הדבר כאמור יתקיים על פי המרובים ויספיק במה שהכה המכה... שהיא מן הצד, כי כאשר יעשו אותה תהיה נדפסת ונעשית ספרי, למען העמוד ימים רבים. ותהיה לעדה לדורות אחרונים שעשו מעשי להעביר גלולים מן הארץ. ועל דבר כזה אני מחלה פני מעכ"ת שיוזו את כל שאר הקהילות, שיעבירו קול במחנה קקיי לעשות שרישה כמו שעשו בקקיי ליורנו וכרוזו ברבים להבדיל את הסמא הנזי ומבלי הזכרת הביד החצוני יכולים להזכירו באמרם וכל מי שמחויק בידו ומקיים דבריו וזה היא דרכה של תורה שהכרזה זו היא כמו התראה לביד התצוף לפי שעה.

וכשיבא הדבר משאר רבני הקהלות כאמור חסתיים לעשות משפט כתוב לחציפות כו' שלא נהיה ולא נברא מיום ברוא ה' אלקים אדם, אני אם יגזור ה' ית' עלי בחיים מלבד מה שעשיתי, אעשה כל מה שבידי יד כהה מגעת ולא אשא שניהם כל עיקר, ואהיה להם לרצועת מרדות כל ימי היותי חי על שני האדמה. והדמים ששלחתי לא היו כ"א דוגמא בעלמא, מכה ההוצאות מרובות שיש בהולכת הכתבי, ע"י הרצים, אמנם כבר שלחתי מהספר בשלמות לאיטליאה מה שיש בו די לפי שעה, וכן צויתי שישלחו ליד אהובנו הגאון מהרי"ב גר"ו כדי שישלחם בעקב, וישלח לאדוני מהם. ספר זה לא גזרו עליו הבי"ד הצופי כי לא היה ביכלתם לאסרו, והוא כקוף מכאיב בין עיניהם גם מה שנדפס ללועים בלשון לעו, כי זו היתה הסבה שלא שלחתי לאדו' כמו שרמזתי בכתבי, מה שכותב הרב הגדול כמהרי"א סגרי גר"ו אם יכתוב לעצמו ולצנועים שכמותו טוב הדבר שכה יעשה וכה יוסיף, וכן אני עושה לדורות הבאים אחרינו, שידעו שרשן ועקרן של דברים אלו כיצד נתהוו, ויגיעו ליד מי שיגיעו אין בכך כלום וכי מפני שאר טענור"י הכותרים שנחסמו העלה או הוריד באמונתנו הקדושה שום דבר, וכל זמן שאנו בני ברית מחזיקים בברית ושבועה שנשבעו אבותינו במעמד הנכבד הזה, אין נפקותא אם מעוטא דמעוטא יצא לחוץ מדבר? ומה שאמרתי במכתבי האי' אינו אלא שלא להכנס בויתח התועב והבי"ד הצופי, רק כמספר הכפירה שאינו¹) כופר, וכזה אדרבה יש תועלת וצורך לרבים, וכפרט בעו"ה שאנו רואים בני עליה והנם מועטים, ואני יסדתי דברי בדרך דרש וטיפור האמת במה שהוא אמת.²) בעבור תהיה לי לעדה, ולכן מעכ"ת יורו לרב הנז' שיגמור הדבר, ואל ישיב ידו אחור, רק שיהיה על האופן האמור, אך אמנם ויכוח עמהם או לכתוב אליהם כלל וכלל לא, אך עם אחינו בני ברית אנו מחויבים להודיע להם האמת, וכיצד טעו החצופים הללו, ודאי שאדו' יודע מספר א' שמו מגלה עמוקות מגי' חשך³) והמחבר כפי הנראה יודה סרץ⁴) שמו הוא תלמידו של התועב ומי שזייף לו חתימות רבני ויניציאה, וכתב לי הגאון הנז' שהולך טובב על קטב זה שהבורא אינו הסיבה האי', אני עדיין לא ראיתי כשיבא לידנו אקיימנו עם השאר לשריפת אש, ואם שם

1) כנראה צ"ל: 'למי שאינו' וכו'.

2) גם המחברת הואת של חאגיז אינה ידועה לי ממקום אחר.

3) לא מצאתי זכרו אצל הביבליוגרפים.

4) הוא בודאי בעל המחבר 'פירח לבנון' שנדפס בבבלין תע"ב. יהודה סרץ היה איפוא ביחד עם חיון בבבלין, ובשעה שחיון הדפיס שם את ספרו גם סרץ הדפיס את ספרו. והוא בודאי 'סופרו' של חיון מויניציאה, שמוכיר ר' נפתלי כץ במכתבו, וכותב עליו שהוא חכם. מענין, שגם יהודה סרץ התגורר מקודם בפראג, כמו שכותב בסוף ספרו, וגם כל הרבנים המסכימים על ספרו של פרץ הם גם מסכימים על ספרו חיון, וגם סגנון ההסכמות דומה, ויש רגלים לדבר, שפרץ היה המזייף ההסכמות בשביל חיון, ולקח לו לדוגמה ההסכמות שקיבל על ספרו, ויש עוד להעיר, שמרבה פרץ להביא הרבה רבנים בני זמנו, וביניהם מכיב גיכ חידוש משם הרב המוכח מהר"ד משה חאגיז גר"י (נף ר' א').

נתפס שראוי והגון הוא שבסבתו יתעוררו עוד להחזיק דבריהם נגד הספר הטמא כי זה טריון — דרך אמשטרם שלחתי לגאון מהרי"ב גר"ו הכתבים שנדפסו⁽¹⁾ כדי לבטל שבושי הלעז שהחצומים הדפיסו עלי במדעא רבה ואגרת שבוקין.⁽²⁾ שעם היום שתל"י תמיד שחקתי ההלעגתי עליהם. עכ"ז לע"ע בקעתי כרסם בפניהם כדי שיאמרו להם טלו חצומים מה שבחרתם. ואל יתהלל גרון ע"כ החוצב בו. ועכשו תוך זאת יקבל מעכ"ת מפורדים ומפורדים קצת דפים מהדוגמא. עד שיהיו נגמרים. ואשלחם לאדוני דרך ים כל מה שיהיה נדפס בעסק זה. ובכן אין לי מה להאריך רק בקידה והשתחוויה ודרישת שלום הראוי להגאון הרב הגדול מר חמיו גר"ו. והיו דברי אלה לו. שכדי שלא להטריח צדיק שכמותו כתיבות הרבה. איני מיתד עמו הדבור כאשר עם לבבי. וזאת אודיע כי למחיה שלחו אליכם בדור הזה. להחיות עם רב בחכמתו ומתיקות כתיבתו שהיא ערבה לפני. עם מ"ש הרב מהר"א סגרי גר"ו בהסכמת הגזרה הכללית של מהרי"ב גר"ו, שבאותו מועט החזיק את המרובה ולא נשא פנים להם. כה יעשו מעכ"ת וכה יוסימו לעשות בשעתו וזמנו, כי העולם צריך לכך. לא יניח התורה ביד המומר גוף. שלמא איליון והתועב חיון וחביריו ימח ויעקר שמם מן העולם. דבר זה להניחו בידם לא יקום ולא יהיה, ולא מפני חציפותם יצליחו ולא תעלה בידם. ודאי ובכח התורה שבידינו נעקר שרשם ועקרם ונשחית צורתם צורת אדם טמא דסימ וזוגתו. ובכן אין לי במה להאריך. כ"א להתפלל תפלת משה על דעת קרה אם כמות וגו'⁽³⁾ שימותו מיתה משונה שלא מת בה אדם לא יספדו ולא יקברו לא מידן⁽⁴⁾ וכי וכלפי מורי ורבותי הניו הרב הגדול מר חמיו ובי"ד הצדק אחלה פניו ית'. כסא מעכ"ת נכון יהיה לעולם. ויצו ה' את הברכה אחם ואת מע' אדו/ וסיעת מר חמיהי. שלומו יגדל. ולעד לא ידל. אורך ימים עולם ועד ברוב עוז ושלום, יהיו ויראת ה'. וכאות נפש אחי אחוז בעבותות אהבתו ודתו. המושיבו תוך מורשי לבבו⁽⁵⁾. הטרוד ועלוב הוא משה בכמהריי חאגיו ולהיה מתגורר פה לוגדון בסי מאלה נטרודי איי הגוים וגר שנת וזוה החלם לעשות ועיתיה" לא יבצר מהם וגר למ"ק.

כתב ששי ממני להרב הג"ל

אריה דבי עילאי. גותן קולו ממעונתו. להוכיח במישור לענוי ארץ. בעומק

(1) הם הכתבים שנפסחו לי. שבר פושעים.

(2) מכילה אגרת חכמי ליורנו נגד חאגיו משנת תס"ט, שנדפסה ביחד עם המודעא רבה באמש, תע"ב.

(3) במדבר יר, כ"ט. (4) כנראה שצ"ל. לדמנ". הכתוב ירמיה כ"ה וב'.

(5) מענין שגם את מכתבו משנת תס"ד חאגיו חותם בפתגם דומה: 'המושיבך תוך מורשי לבבו'. טיטן הוא שהיחסים שבין חאגיו ומורמרדו שבו למקורם הראשון.

שכלו ורוחב בינתו טורף זרוע אף קדקד אויבי ה' המפירים ברייתו, רודף עד חרמת המינים והכופרים המפקקים באמונתו, מלחמת ה' הוא נלחם בכחו וגבורתו, והכרית מעיר ה' כל רשעי ארץ ומואסי תורתו, אליו גוים ידרשו ממורח שמש עד מבוא ותקומתו, לשמוע ישמיע הכמתו, ויקף תפארת גדולתו, מתגרה ברשעים שהשעה משחקת להם, וזכות אבותיו מסייע אותו, בר אוריאלן ובר אבהן, מזה בן מזה יזה, זה משה האיש גדול ליהודים ורצוי לרוב אחיו, ידידי חביבי משיב נפשי עטרת ראשי כמהריר משה חאגיז נר'ו יהי ה' אלקיו עמו ויעל מעלה מעלה אנסי'.

שמח לבי ויגל כבודי.⁽¹⁾ שכבדני מעכית באמרותיו הטהורות מחדש חסון שעבר, אף בשרי ישכון לבטח עלי⁽²⁾ על בשורת בריאותו שתתמיד עוד רבות בשנים, אמנם תעה לבבי, פלצות אחזתני על פרטי הגלגולים וגלולים שאירעו והורעו בענין הרע, אשר נתנו אלקים אחרים בלב החטאים ההמה בנמשותם⁽³⁾, אחרי ראותי הספרים המתועבים והנחשים השרופים, אשר פזר נתן לאבינוי הדעת⁽⁴⁾ המומר להכעיס, הן הנה של הבהת יה כתובת קעקע ופתקא מן שמיא, מלבד הקטטות והמריבות שסיבב באמשטרדם במצחו הנחושה ולבו לב האבן אשר בקרבו, ואני בעניי לא שבתי אחור ימיני מבראשית לעיני כל ישראל, ושניתי ושלשתי, ובעזר מריה נר'ו הכרונו בביהיכנ ביום שיק, זה לנו יותר מחמשה חדשים, שכל מי שיש בידו איזה כתב או ספר מהחיון יביאנו לביד כדי שיאבד זכרו מני ארץ, וקבצנו כל הרזא די חודא שהיו מפוזרים ומסודרים אי הנה ואי הנה, וביד השליח ביד נקברו בשוחת עמוקה ועום ה' יסול שם⁽⁵⁾, ולא שרפנו אותם במומבי כמו שעשו בליורנו, לפי ששם לב מלכים אין חקר⁽⁶⁾ ומכים ועונשים מן הדין, ופה הכהנים הנגשים נוגשים ואינם מניחים לדון דיני קנסות ודיל, ואותם האנשים שהיו מזמרים פיוטיו ומטפוטיו, הודענו להם שלא יזידו עוד לשיד בסידים וצירים צוררים כאלה לא יזכרום ולא ידברו עוד בשמם, שם רשעים ירקב, ובבא לידינו כתבי פולין וטורקיא שרומז מעכית בכתבו, לא נחל הקולות במקהלות קדושים בשבתא דרגלא, להזהיר את העם ולהודיעם מעשה ה' כי גורא הוא, שאסף לב כל ישראל כאיש אי חברים, לקנא קנאת שמו המחולל בין החצופים הללו, וכבר במחננו זה טף ונשים מזכירים את הרשע לגנאי, ויודעים בו היותו מובדל מקהל ה', ועלה באשו ותעל צחנתו⁽⁷⁾ בכל קהלות איטליא, איכ איטוא מה יש לנו עוד לעשות ולא עשינו, עכ"ז אם יצטרך נוסף שנית ידינו, ונכתוב ונתתום בדבור ובמעשה כל אשר יגזרו גאוני ארץ וחכמיה, ונגרר בתר רובתא דמנכר, רוב בנין ורוב מנין, וכל מילי דשמיא, ולא גשא פני החולקים על האמת הגמור במקום שיש חלול ה', כי כך חובתנו וכך יפה לנו, ועלי מעתה תובע כפולה

(1) תהלים ט"ז, ט"ו. (2) עמ"י קהלת א', יגו במכר ר"ג, ג'.

(3) עמ"י כ"ח תהלים ק"ב, ט"ו. (4) משלי כ"ב, י"ד.

(5) משלי כ"ה, ג'. חקר — חקירה — אינקוויזיציה. בליורנו לא היתה כחה של

החקירה יפה, ככמדינת האפיפיור, כלומר מדינת יכהתנים הניגשים.

(6) יואל ב', כ'.

ומכופלת. ליתן תודות ותשואות חן חן למעכ"ת על סי' מלחמה לה' שמשלה אלי. בשמו מסאר דורנו והדרנו כמהררי"ב גר"י. ועל הדסים שמצאתי חוץ האגרו"ת לדוגמא. אשר מהם הכרתי בראיה ברורה חוצפת המלעיגים על איש צדיק תמים, ומציאים לעז ודבה רעה על זרע אמונים זרע קדש. ולי לא נצרכו ראיות כאלה לידע ולהכיר ישרתו וצדקתו. כי ידעתי והכרתיו קדם מפעליו מאז. והעדתי עליו בעדות ראיה לא מאומד ולא משמועה, כשומע מפי שומע ומגיד מפי מגיד. וכאשר נתפורה המודעה רבה במדינות אלו, הלכתי רכיל לגלות שוד²) ושבר הזיופים בפני קהל ועדה, והשקטתי רגשת הקמים עליו לדבר הועה, ההשיתי תלונת המתאוננים רע באזני העם וידברו במשה עבד ה'. ואם יבא לידינו פה הדרש המתואר בשם מגלה עמוקות מני חשך דרש ידרש וישרף, וגם על זה אמתיק סודי עם מהר"א סגרי גר"ו ושאר מכירי ואהבי, למען יהיו לנו מעיר לעזור, ויקומו לעזרת ה' בגבורים להזהיר את העם. ובקשתי ותחינתי למעכ"ת ישלח לי לשמי כל הספרים שהודפסו עד עתה ושיודפסו לעתיד בענין זה דרך אניה בלב ים לליוורנו, שלמים וגמורים, כדי שאקרא אותם ברבים וזכות הרבים יהיה תלוי בו, ואחיכ אניחם בבית ספרי למשמרת לדורות הבאים למען ידעו דרך ה'.

עוד אחת שאלתי אותה אבקש ממנו, נא בלשון בקשה שישלח לי ספר מט"ה דין ואש דת³) שחיבר הרופא המובהק מארי דהאי אתרא מומחה לרבים כמהר"ר דוד נייטו גר"ו כי אחרי שמעי את שמעו נכספה וגם כלתה נפשי לראותו ללמד וללמד, ואם תצטרך הוצאה לקנותם מיד הסוחרים או המדפיסים, ילוני מעכ"ת ואני אפרע משכורתם שלמה ואתן שכרם בליוורנו ליד מי שיצוני. ובטובו הגדול ימחול לי אם הפרותי על מדה זו, כי מרוב אהבתו ואהבת האמת, ועל הכל אהבת ויראת בוראנו וכבוד תורתנו הקדושה והטהורה וחזק אמונתנו, שתתעלה נגד הכופרים והפוקרים. דברתי עד הנה. ובצפיתי אני מצפה לראות הספרים ההם כלם, וגלילי ידיו הטהורות עם בשורת שלמותו ובריאותו כאשר עם לבבי. לב יודע מלת נפשו הרמה והנשאה. וכפי פרושות השמים לאל הפודה מכל צר. ירחיב את גבולו בתלמידים, בעושר וכבוד. הן עתק וצדקה. ויגדל כסא הוראתו ותורתו למעלה למעלה ברוב עוז ושלר, כתשוקת מו"ח גר"ו המתזיר לו שלום רב באהבת עולם, וכנמש נאמן ביתו עבד עזרים. ש מ"י⁴) כותב פה אנקונה בס' שמורים לכל בני ישראל לדורותם שנת עתה אקום יאמר ה' למיך.

- 1) מלחמה לה' וחרב לה', קובץ כתבי חרם נגד חיון וביה"ד של הספרדים שבאמש, פרבני איטליה ואשכנז, אמש, תע"ד.
- 2) הלצה מן לגלות סודי.
- 3) מט"ה דין' או כוזרי שני, בעברית וספרדית נדפס כלונדון תע"ד: יאש דת' פולמוס נגד חיון ב"כ בעברית וספרדית, לונדון תע"ר.
- 4) = שמשון מורפורגו יצ"ו.